

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ANDET HALVBIND - 1907

LEHMANN & STAGE - KØBENHAVN

FRA STARUP SOGN.

Ved POUL LINDHOLM, Ågård.

I.

NIELS FISCHER PÅ HØJGÅRD

NÅR de indfødte Staruppere i 50 års alderen eller derover taler sammen om mænd, de i deres unge dage har kendt, kommer navnet Niels Fischer («æ Fisker» eller «æ gammel Fisker») tit for. Spørger vi yngre saa ud om, hvem denne mand var, og hvorved han udmærkede sig, så er de ældre altid villige til at fortælle, og det er, hvad jeg sådan har hørt, at jeg nu vil genfortælle for »Årbøgernes« læsere.

1.

Niels Fischer er født i Starup by (i den gård, hvor nu Iver Bergs enke bor) syvsoverdag 1810. Han var den ældste af ni søskende, og da hans fader døde tidligt, kom han ganske ung til at stå for styret derhjemme. 28 år gammel giftede han sig med Maren Holgersdatter Buhl og kom derved i svogerskab med tre af sognets største gårdmænd: Johan Bertelsen på Egeland, Jens Henriksen på Skovgård og Søren Buhl i Hesselballe, der alle var gifte med døtre af Holger Buhl på Skovgård. Måske delte svogerskab gjorde,

at Niels Fischer syntes, fødegården var for lille til ham. I hvert fald havde han ikke været gift ret mange år, før han tænkte på at få sig en større, og da hans hustru havde bragt ham en ret betydelig medgift, kunde han også realisere sin plan.

Baade *Egeland og Skovgård* havde oprindelig været små gårde, men var blevne store, ved at der var købt jord ind til dem. På den måde kunde Niels Fischer ikke forstørre sin gård, da ingen af de omboende lodsejere vilde sælge, men hellere købe. Han besluttede derfor at vælge sig et andet virkefelt og købte til den ende »Højgård« i Ågård. Efter at have købt denne gård begyndte han at handle med sin fødegård, solgte først dens bygninger til sin nabo, Jakob Berg, og fik til gengæld dennes gamle bygninger og en sum penge, solgte dernæst en del af sin jord til de Starup gårdmænd, tog nogle parceller fra, og på et par af disse rejste han bygninger, delvis af materialet fra Jakob Bergs gård. På den måde er de to gårde bleven til, som nu ejes af Peder Madsen og Jens Kyed.

Nu var det Højgård, der skulde gøres større. Han købte derfor Peder Bjergs gård i Ågård, der lå, hvor nu mejeriet ligger, flyttede dens bygninger op på en af sine parceller fra Starupgården og opførte der gården »Bøgeskov«, som han saa solgte til Peder Bjerg. Dernæst magelagde han med kromanden i Ågård, der fik noget af Peder Bjergs jord, medens Niels Fischer fik kromandens lod, der lå syd på oppe ved landevejen ind til Højgårds mark.

Oppe ved Slanghøjvejen boede en mand, der hed Mads Jensen. Efter at Niels Fischer havde magelagt med kromanden, var Mads Jensens mark på alle

sider omgivet af Højgårds mark. Dette var ubehageligt for begge parter, og de magelægger da, således at Niels Fischer får Mads Jensens mark, og Mads Jensen får en lod i udkanten af Højgårds mark oppe ved landevejen, der, hvor nu Rasmus Rasmussen bor. Niels Fischer skulde så flytte de gamle bygninger derhen og bygge dem op igen.

Men »æ Fisker« var ikke færdig med sin jordhandel endnu. Han købte (eller rettere sagt byttede sig til for en af sine Starupparceller) en gård paa Starup søndermark (den, Terkild Nikolajsen nu har). Denne gård blev dog ikke lagt ind til Højgård, men bortforpagtet og senere solgt. Derimod blev Hans Grunnets gård, som lå ved Nebelvejen, der, hvor nu Peder snedker bor, købt og for største delen lagt under Højgård. Brakkervejen gik den gang i nordøst fra Sletmad op til Højgård, men Niels Fischer fik den flyttet, så den kom til at gå lige ud til Stanghøjvejen. Hvad der af Hans Grunnets jord lå nord for den ny vej, var det, der kom under Højgård, men det, der lå syd for, delte han i tre parceller. En del af Hans Grunnets bygninger blev stående, og af den øvrige del lod Niels Fischer bygge to ny huse (Andreas vævers og Niels Vorks), så nu var alle tre parceller bebyggede og blev kort efter solgte.

Ved denne handlen omkring havde Niels Fischer fået Højgård forvandlet fra at være en mindre bondgård til at blive en proprietærgård med 16 tdr. hartkorn, og i årene 1848-56 ombyggede han den helt. De gamle, lave bindingsværkshuse blev revne ned, og i deres sted rejste sig nye, grundmurede: en stor ladebygning med to længer til kostald og hestestald m. m., et herskabeligt stuehus med to fløje til mejeri m. m.

I henved en snes år boede Niels Fischer på Højgård, så bortforpagtede han den og solgte den kort efter, købte så »Bøgeskov«, som han selv havde bygget nogle år i forvejen, og flyttede derop. Nu måtte dens bygninger også ned, og nye, herskabelige blev opførte.

På »Bøgeskov« boede Niels Fischer så til sin død 2. juledag 1876.

2.

Der er sikkert ikke mange gårdmænd, i hvis lod det er faldet at bygge så meget, som Fischer byggede. På sine gamle dage fortalte han selv, at han havde bygget 36 huse, og det skal vistnok passe. Han forslod at bygge billigt. Da han solgte sin Starupjord, beholdt han skoven, og i denne hentede han så godt som alt det tømmer, han brugte. Murstenene brændte han selv.

Tiltrods for sit meget byggeri fik han dog sin bedrift passet. Han var ikke nogen ordenens mand, og der skal have set frygteligt ud både i gård og på mark, men Niels Fischer vidste at få noget ud af sit kram alligevel. Det var jo i rovdriftens tid, han levede, og han er fuldt ud dens mand. Han har ingen medlidenhed hverken med folk eller fæ, hverken med jord eller skov. Når hans folk og heste har arbejdet hjemme på marken i ugens seks søgnedage, sender han dem jævnlig ud at arbejde for småfolk om søndagen, sin jord tager han den ene langstråede afgrøde af efter den anden, og sin skov hugger han ned i for fode. Han har ganske sikkert følt sig berettiget dertil og ment at give fuld erstatning derfor, når han gav sine folk og kreaturer god

føde, passede sin jord med mærgling og dræning, og tilplantede, når han havde omhugget et stykke skov.

Især var det skoven, Fischer var slem ved. Favntræ var dyrt i de dage, kostede indtil 20 daler favnen, og penge kunde Niels Fischer altid bruge, så det kunde han ikke stå for. Når hans svogre, der var meget omhyggelige med deres skove, foreholdt ham, at han huggede for meget, svarede han altid: »Å har så pinnede plantet flere træer, end a har fældet«. Måske han havde ret deri, ti han plantede som sagt igen, hvor han havde hugget, og desuden plantede han meget hjemme ved sin gård. Højgårds store, smukke have er hans værk og ligeledes de smukke hegn ved begge sider af vejen fra Ågård kirke forbi Højgård til Stanghøjvejen.

3.

Noget af det ejendommeligste ved Fischer er hans forhold til penge.

Allc, der ved noget om ham, ved også, at han ikke var til at få penge fra, at hans daglejere, tjenestefolk og hvem andre, der havde penge tilgode hos ham og krævede ham, stadig fik til svar: »Å har så pinnede ingen penge«.

Hvad der var årsag i denne uvillighed til at betale, er det ikke let at finde ud af. Ganske vist kunde han tit med sandhed sige, at han ingen penge havde, ti skønt han var en ret velstående mand, var han dog jævnlig i pengebetryk; men dette alene forklarer ikke sagen.

Nogle vilde sige, at han var gerrig, og adskillige ting kunde også tyde på, at det var sandt, men lige så meget peger i modsat retning. Vel skulde der til

daglig knibes og spares i alle ender og kanter, men når Fischer holdt fest (f. ex. syvsoverdag), så var der ingen smalle steder. Og vel var det sådan, at folk, der havde penge tilgode hos ham, næsten ikke kunde få dem fra ham, men vilde de samme folk tage naturalier, f. ex. brændsel, i stedet for penge, så var Fischer meget rundhåndet, og tjenstvillig var han altid mod alle.

En gammel mand i Ågård, Jens Hansen (sædvanlig kaldet Jens Åser), der tjente Fischer i mange år, har fortalt mig, at det altid kneb for ham at få sin løn, men da han kom til Århus i kongens tjeneste, fik han en bøtte med, der indeholdt smør, pølse, flæsk, kød osv., og hver gang denne bøtte blev tom i de to år, Jens var soldat, kunde han sende den med Johan Daugård, der i de tider kørte fragt mellem Kolding og Århus, og han fik den så fyldt tilbage. Det var vel nok nærmest madam Fischer, der sørgede for den, men det var med Niels Fischers vidende og vilje, han havde selv flere gange bøtten med sig til Kolding.

Måske har en af grundene til, at Fischer så nødig vilde betale med penge, været den, at han så, der var så mange, der misbrugte penge. Følgende historie synes at tale derfor: En tærsker, der arbejdede for Niels Fischer, fik om foraret (med stort besvær) sin løn, 50 daler, og drog med denne kapital til Kolding, hvor han i få dage satte den til. Da han kom tilbage, havde han kun fået sig en ny bluse for pengene. »Du måtte så pinnede hellere ha ladet mig beholde æ penge«, sagde Fischer. Brændsel, fødevarer og den slags ting blev ikke så let misbrugt, del var Fischer derfor ikke så hange for at lade folk få.

Men hovedårsagen må dog vist søges i Fischers ringe ordenssans. At man har en forpligtelse til at betale, hvad man skylder, synes aldrig rigtig at være gået op for ham. Uærlighed kan man ikke kalde det, for Fischer var ligeså efterladende med at kræve, hvad han havde tilgode, som med at betale, hvad han skyldte, men uorden og ligegyldighed bliver vist den rette betegnelse derfor.

Det var ikke morsomt at have mellemregning med Niels Fischer, for han vilde aldrig have gjort op. Gamle Hans Daugård i Starup og han havde meget med hinanden at gøre, handlede sammen og lånte penge af hinanden. Når Fischer kom og vilde låne penge, og Hans Daugård ikke var hjemme, kunde han selv finde nøglen og tage pengene af skabel. Talte Hans Daugård en gang imellem om, at de da skulde have deres regning gjort op, svarede Fischer altid: »Det kan vi så pinnede ingen rede finde i, det må vi hellere lade gå lige op«. Og således blev det.

Peder Svoger i Gravens, der arbejdede hos Fischer, da han boede på »Bøgeskov«, blev så forundret over at blive kaldt ind til ham en aften og få sin regning gjort op, at han sagde, da han kom hjem: »No trowr a ett, »æ Fisker« løwwer ret lænng«. Hans tro viste sig at være rigtig, Fischer døde virkelig kort efter.

4.

Niels Fischer var en anset mand, der beæredes med mange offentlige hværv. Han var således både sognerådsformand og amtsrådsmedlem og blev endog i en temmelig ung alder danebrogsmænd.*

* Det var vist Orla Lehmann, den daværende amtmænd i Vejle, der skaffede Fischer danebrogskorset. Lehmann kunde svært godt lide denue

Udpræget selskabsmand var han, og han forstod at begå sig mellem alle, høje som lave, forstod lige så godt at spille en trekort med småfolk som en lhombre med omegnens proprietærer og præster.

Man kunde være sikker på, at der herskede god tone i det selskab, hvor Fischer var tilstede, selv om det gik lystigt til både med punchedrikken og skæml. Fischer kunde nemlig ikke lide, at der blev talt ondt

om folk, og begyndte en eller anden derpå, så forstod han altid på en egen, umærkelig måde at få samtalen ledet i en anden retning.

Det var ikke blot sine jævnaldrende, Fischer søgte omgang med. Han vilde også gerne sammen med de unge, og disse havde en god ven i ham. I året 1866 var der nogle unge i Ågård og omegn, som stiftede en forening, de kaldte

Niels Fischer.

»Fostbroderskabet«, hvis formål var »ved foredrag, sang og samtale i sine møder at underholde og uddanne hinanden i dansk, fri og folkelig retning«. De ældre så ret skeptisk på denne forening, men det gjorde Fischer ikke, han mældte sig ind i den og

boutte »med de kloge øjne« og bad ham endogså med til sit bal engang. Ved denne lejlighed var der en dame, som nægtede at danse med den vadmelsklædte Fischer, men han fik oprejsning, da Lehmanns datter (den senere fru Bode) i det samme kom springende og råbte: »Å, Fischer, vil De ikke danse med mig!«

gav den derved noget af den anseelse, den manglede. Hans indmeldelse havde tilfølge, at mange indmældte sig, både unge og gamle, og det varede kun et år, før foreningen var så mægtig, at den kunde bygge sit eget hus — det første folkelige forsamlingshus i Danmark.

Fischer var kendt viden om, og alle, der kendte ham, satte pris på ham. »Hvem blev ikke glad ved at se Fischer!« sagde pastor Blicher i ligtaalen over ham. Og det var sandt. Han var velset, hvor han kom, og allevegne bragte han godt humør.

Allevegne — undtagen i sit hjem. Hjemme var han altid gnaven (når der da ikke var fremmede), »et forførdeligt vrøvl«, siger de, der har tjent ham. Ingenting var ham tilpas, alt og alle skulde han »gnave« over, selv over sin kone, den ejegode Maren Buhl.

Maren Fischer.

5.

Det var en udmærket hustru, Fischer havde sig. Hun var vel knap så begavet som sine søstre (hendes konfirmationsattest lyder på: kundskab temmelig god, opførsel meget god), og det var vel ikke helt frit for, at folk vilde le lidt ad hende engang imellem, men et hjærtensgodt menneske var hun, der tålmodig fandt

sig i Fischers gnavenhed og knebenhed og hang ved ham med stor troskab.

Hendes søstre, hvis mænd var betydelig mere velhavende end Fischer, vilde i grunden se lidt ned på hende og brovte noget med deres større rigdom, men da Fischer blev dannebrogsmænd, syntes Maren, at hun var ovenpå. Da hun første gang efter denne begivenhed kom sammen med søstrene, spurgte disse hende: »Hvorfor blev »æ Fisker« egentlig dannebrogsmænd?« — »De ved a såmænd ett«, svarede Maren. — »Jo, du må da vide noget om det.« — »Nej, a gjør såmænd ett, men a ved da, te de kund' jeres mænd ett blyww, sjel om di vild' gi ald dje pæng for et.«

Folk morede sig stundom med at spørge hende om, hvad hun var i politisk henseende, for de vidste, at de altid fik svaret: »A er såmænd de samm, som »æ Fisker« er.« Spurgte man hende så, hvad han var, svarede hun: »De ved a såmænd ett, de hår a ingen forstand o.«

Som et andet kuriosum om hende kan anføres følgende: Da hun på sine gamle dage opholdt sig på »Bøgskov« hos sin søstersøn Henrik Henriksen, hvem hun havde tilskødet gården efter Fischers død, var der en ung pige i huset, som vilde hjælpe hende med at trække af tøjet. Madam Fischer vilde først ikke have hende til det, »for du vil grine ad mig«, sagde hun, men da den unge pige forsikrede nej, lik hun lov til det. Hun kunde dog ikke lade være at trække på smilebåndet, da hun opdagede, at madam Fischer havde fem par buxer på. »Ja, a vidst et såmænd godt«, sagde madam Fischer, »men a skal sej dæ: når de blywr koldt, så trækker a ett en skjørt mer på, men så tejer a en par bowser mer på, for de

værmcr bejer, å a kan ossc bejer bær dem end mi skjörter.«

6.

Kunde Niels Fischer spille folk et eller andet puds, så gjorde han det med glæde, og det var især sine bedste venner, han holdt af at pudse.

Mens han bocde i Starup, havde han mark i nærheden af Peter Sagers i Fredsted. Peter Sager såede sin rug før andre, og da den om efteråret stod grøn, fik Niels Fischers får, der gik løse, lyst til at gå over derpå. Det vilde Peter Sager ikke have, og han sagde det da til Niels Fischer, men fik intet andet Svar end: »Du ku så pinnede la være at så din rug før andre folk«. Peter Sager mente, at det var noget, han selv bestemte, og da Niels Fischers får kom igen på rugen, tog han dem i hus. Nu gik Niels Fischer ned til Peter Sager og vilde have fårene. »Ja, du kan godt få dem, men a vil ha penge for dem«. — »Det er så pinnede gal, a håår ingen penge med«. — »Ja, så får du dem ikke.« — »A ka vel lå dem, når du beholder en i pant?« . Det var der ikke noget i vejen for. — »Så kan du jo beholde den sorte der.« — Det var Peter Sager godt tilfreds med — og Fischer var også, for det sorte får var nemlig ikke hans eget, men degnens, der havde gået sammen med Fischers. Da Fischer kommer hjem, går han om til degnen, Mikkelken, og siger: »Peter Sager havde taget vore får i hus, a var dernede ved ham nu, og a fik da mine, men Djes vild han så pinnede ett af med.« Degnen, der var Peter Sagers gode ven, bliver noget forundret over dette her og går strax ned til ham og siger: »Hvad skal det betyde, Peter Sager, De har taget mit

får i hus og vil ikke udlevere det igen?» — »Å vidst ikke, det var Dje får«, svarede Peter Sager, »»æ Fisker« sagde, det var hans. De kan godt få Djes igen.« — Således fik Niels Fischer narret Peter Sager.

Men det blev snart galt med fårene igen, og da Peter Sager anden gang tog dem i hus, kunde Niels Fischer nok tænke, at han ikke kunde narre ham en gang til på samme måde. Han fandt da på en anden list. I Starup by boede den gamle Hans Daugård, der, som før nævnt, havde meget med Fischer at gøre og desuden var en mand, der ligesom denne havde lyst til at gøre løjer. Ham får han med sig ned til Peter Sager om aftenen. De kommer ind og sidder og taler med Peter Sager om forskellige ting, men gamle Hans Daugård havde ikke megen ro på sig, han gik og hostede og harkede og måtte stadigvæk ud. Fischer havde aftalt med ham, at han skulde se sit snit til at få fårene lukket ud. Det lykkedes dog ikke for ham, ti Peter Sager havde anet uråd, og når Hans Daugård kom i nærheden af fårehusdøren, stod der altid en karl posteret ved den. Fischer måtte så bide i det sure æble og betale for at få sine får igen.

Men det skulde hævnnes. En dag går Niels Fischer nede ved Anders Sørensens markskel, hvor dennes karle gik og pløjede. Der gik et par løse plage ovre på marken. »Er det ikke Peter Sagers plage, der går?» spørger Niels Fischer. — »Jo!« — »Å se, om I ikke kan få dem drevet over på min mark!« — Det var karlene villige nok til, og Niels Fischer var nu ikke sen med at få dem taget i hus og få sendt bud til Peter Sager. Da denne så kom, måtte han selvfølgelig ud med fårepengene for at få sine plage igen.

Mens Fischer boede på Højgård, havde han en hegns-historie med sin svoger, Jens Henriksen på Skovgård. Fischer havde fire gamle heste, der gik i en indhegning, som grænsede ind til Jens Henriksens mark. De brød igennem indhegningen og gjorde skade på Jens Henriksens havre, der, skønt det var langt hen på efteråret, endnu stod ude. Så tog Jens Henriksen dem i hus og sendte bud til Niels Fischer. »Han kunde så pinnede køre hans havre hjem samtidig med andre folk«, sagde denne til budbringeren, »men nu skal der komme en mand op at hente dem«. Lidt efter sagde han til Jens Åser: »Kan du gå op til Jens Henriksen og få vore heste?« — »Ja, de kan a godt, men så skal a vel ha penge med?« — »Nej, du skal ikke, min svoger skal så pinnede nok lade dig få dem alligevel.« — Jens Åser går så hen i stalden og sadler en hest. — »Hvad, hvad vil du med den?« spørger Fischer. — »A vil ride op til Jens Henriksen.« — »Er du tumbet, du faar jo heste nok at ride på hjem.« — »A får ingen heste, når a ingen penge må få med«, svarede Jens og red sin vej. Han kommer til Skovgård og træffer Jens Henriksen. »I har nok nogle heste af »æ Fiskers«?« — »Ja.« — »A skuld hils fra »æ Fisker«, om a kund få dem.« — »Ja, du kan, hvis du har penge med.« — »Nej, de hår a ett, »æ Fisker« ment, I vild nok la ham få dem alligevel.« — »Men det mente du nok ikke, siden du kommer ridende herop.« — »A var jo ett sikker på det«, svarede Jens. »Det var klogt nok af dig«, siger Jens Henriksen, »og nu kan du hilse »æ Fisker« og sige, at han får ingen heste, før a får penge.« — Med den besked måtte Jens så ride hjem, og han fortalte da Fischer, hvordan det var gået og sluttede med at sige: »Men nu

er det vel bedst, te a får æ penng og kommer op efter dem igen«. — »Nej, det er ingen nytte til«, svarer Fischer, »æ heste skal nok komme alligevel«. — Og Fischers gode tro blev ikke beskæmmet; da Jens Henriksen havde haft hestene en otte dages tid, og der ikke kom flere bud fra Højgård, blev han ked af at have dem at føde på længere og sendte så en karl afsted med dem.

Også sin anden svoger, Johan Bertelsen på Egeland, spillede Fischer engang et puds. Man brugte dengang at lade hestene gå ude om natten. Så var det en morgen, Fischer skulde afsted til bryllup i Vilstrup, at han sendte sin karl ud efter et par heste. Karlen kommer tilbage og mælder, at han ikke kan finde dem. »Så du slet ingen heste?« spørger Fischer. — »Jo, a så Johan'es, de stod tøjrede tæt ved Gården.« — »Så kan vi jo ta dem, de er så pinnede gode nok, men pas på, at ingen mærker det.« — Karlen henter hestene, og Niels Fischer kører til bryllup. »Det er da et par skammelig gode heste, du har, Fischer«, sagde folk til ham. — »Ja, hva, ved sådan en lejlighed tar en jo så pinnede osse de bedste for, en har«, svarede han. — Efter to dages forløb kom Niels Fischer tilbage fra bryllupet og afleverede Johan Bertelsen hestene igen. At denne tiltrods for svogerskabet var dygtig vred, er ikke så underligt. »Du kunde da have ladet mig det vide«, sagde han, »her har vi nu i to dage gået og ledt efter hestene.«

Engang var Fischer, Peter Sager og Johan Bertelsen i Vejle. Som de står og taler sammen på gaden, siger Fischer: »A skal lige ind i den butik der, vent efter mig sålænge!« Jo, det skulde de da nok. De venter et kvarter, de venter en halv lime, de venter

længere endnu, men der kommer ingen Fischer. Til sidst bliver de utålmodige og går ind i butikken. »Er »æ Fisker« ikke her?» spørger de. — »Jo, han er.« — »Hvad mon han tar sig for?» -- »Han sover middagssøvn; han kom herind for en times tid siden og bad om han måtte få lov at lægge sig lidt.«

Selv den værdige provst Theilade i Starup kunde Fischer drive løjer med. De var i regelen gode venner og vilde gerne tale sammen, men en kurre kunde der jo nok komme på tråden, da deres mark grænsede sammen, og Fischer naturligvis ligesålidt overfor provsten som overfor andre kunde holde markfred. En sommerdag, da der sådan var lidt misstemning imellem dem, kommer de begge ud paa deres marker; de ser nok hinanden, men siger intet, bliver bare ved at vandre hver på sin side af hegnet. Efter en stunds forløb bryder provsten dog tausheden og siger: »Fischer, skal vi ikke være gode venner igen?» Fischer summer lidt på det, men enden bliver dog, at han kommer over hegnet, og nu følges de ad og taler sammen som sædvanlig. Da trækker der en tordenbyge op, og det begynder at regne. »Hvad skal vi nu gøre, Fischer?» siger provsten; »nu bliver vi våde«. — »Vi kan sætte os i ly ved en høstak«, svarer Fischer, og han får da også provsten anbragt i den ene side af stakken og sætter sig selv i den anden. -- »Jeg sidder godt her«, siger provsten lidt efter, »og regnen kan slet ikke komme til mig«. — »Ja, da sidder a osse godt«, svarer Fischer, og de sidder nu og taler sammen, mens regnen står på. Da den er ved at hæfte, rejser Fischer sig, og nu kan han ikke dy sig, men vælter stakken over provsten og lægger sig selv ovenpå. Provsten så slet ikke værdig ud, da han

langt om længe fik sig borel gennem høet; ikke blot havde høstråene haget sig fast rundt omkring i hans tøj, men også i mund, næse og øren havde de fundet ind.

7.

Vilde Niels Fischer pudse andre, så havde han til gengæld intet imod selv at blive pudset engang imellem.

En dag kom han over til Terpsminde for at opkræve landboforeningsbidrag. Efter at have fået pengene siger han til Poul Terp, som dengang bestyrede gården for sin mor: »Du kunde egentlig godt betale mig Niels Hansens bidrag også, så slipper a for at gå derop«. Ja, det var der ikke noget i vejen for, og Poul Terp giver ham de tre daler, Niels Hansen skulde af med. Samme eftermiddag træffer Poul Terp denne og siger da til ham: »A betalle »æ Fisker« tre daler, som han sagde, du skulde af med til landboforeningen«. — »Sikken en kæltring!« udbryder Niels Hansen, »a betalte ham jo pengene den anden dag i Kolding«. — »Nå ja, det må han så ha glemt«, svarer Poul Terp, »men så kan a jo få mine penge af »æ Fisker« igen.« — Næste gang Poul Terp møder Fischer, siger han til ham: »Det er sandt, Fischer, Niels Hansen sagde, at han havde betalt Dem pengene i Kolding den anden dag«. — »No gjord han det, ja no du scjer et, så tror a pinnede osse, a ka hows et.« Og dermed giver Fischer sig til at tale om andre ting. Da de skilles, siger Poul Terp: »A skulde vel ha de penge så?« — »Penge, nej, du får pinnede ingen penge!« — »Hvad mener De med det?« — »A mener, te så kan du lære at se dig lidt bedre for en anden

gang.« Med den besked måtte Poul Terp lade sig nøje. Han var ikke lidt forundret over Fischers optræden og vidste ikke ret, om han skulde opfatte hans ord som spøg eller alvor, men da han fortalte sin mor sagen, sagde hun: »Nå, kender du ikke »æ Fisker« bedre? Nej, du kan tro, du får ingen penge af ham, undtagen du da kan snyde ham, som han nu har snydt dig, men kan du det, skal du slet ikke spare det, for »æ Fisker« bliver ikke vred over sådan noget.«

Så måtte Poul Terp da til at spekulere, og længe varede det ikke, før han havde sin plan færdig. Udenfor Højgård lå noget godt egetømmer, som han netop kunde bruge, og en dag, da han vidste, at Fischer var udrejst, kører han til Højgård og havde en håndværker med sig. Da de kommer ind i stuen, spørger Poul Terp, om Fischer er hjemme. »Nej, han er såmænd eft, lille Poul,« svarer Maren Fischer, »han er såmænd til amtsrådsmøde«. — »Det var da skammeligt!« — »Hvad vilde du ham, lille Poul?« — »Å, a har fået håndværker, og nu mangler a noget tømmer, det var det, a vilde købe af ham.« — »Tror du, han har noget?« — »Ja, han har, det ligger herudenfor.« — »Jamen, så kan du såmænd godt lej et, lille Poul, du kan jo sej et te »æ Fisker«, når han kommer hjem.« — Ja, det skulde Poul Terp da nok, og han går ud med håndværkeren. »Tag nu så meget tømmer«, siger han til denne, »at du synes, det er tre daler værd!« Som sagt, så gjort; tømmeret blev læsset, kørt til Terpsminde og der forarbejdet.

Nogle dage efter træffer Poul Terp og Fischer sammen. »Du har nok hentet noget tømmer hos mig«, siger Fischer. »Ja«, svarer Poul Terp, »De var jo ikke hjemme, men madam Fischer sagde, te a kunde godt

tage det alligevel«. — »Hvormeget tog du?« — »A havde en håndværker med, og han vurderede det til tre Daler.« — Da Fischer hørte det, gav han sig til at le og sagde: »Du er god nok!« Så talte de ikke mere om den træhandel, men Fischer og Poul Terp var altid siden gode venner, og det varede ikke længe, før Fischer vilde have ham til at sige »du«* til sig.

Classen på Fønixborg pudsede også Niels Fischer engang. Fischers heste gik selvfølgelig jævnlgt over på Fønixborg mark. Så en dag siger Jens Åser til Fischer: »Vi skulde vel ha vore heste hjem fra Fønixborg igen«. — Fischer svarer: »Sålænge Classen tier stille, kan vi så pinnede da også«. — »Classen skal vist nok tie«, mente Jens Åser og gik sin vej. Fischer grundede lidt på, hvad Jens mente med disse ord, og lidt efter spurgte han ham da om det. »A mente, Classen har ingen grund til at klage,« svarede Jens, »for nu har vore heste i næsten fjorten dage gået for tærskemaskinen på Fønixborg«. — »Så skal vi pinnede ha dem hjem med det samme«, sagde Fischer.

Den i det foregående flere gange omtalte Jens Åser kunde også sommetider spille Fischer et puds. Engang klagede Jens Åser over, at den tømme, han havde, ikke duede; Fischer mente, den var god nok. »Nej, den er pilrådden,« sagde Jens, »den er elt engang så stærk som en sime.« — »Så kan du jo pinnede ta en sime,« sagde Fischer og gik sin vej. Samme dag skulde han til sognerådsmøde i kroen. Kort efter at han var gået, spændte Jens Åser for, tog

*Det var ellers ikke almindeligt, at folk sagde »De« til Fischer, sådan som Poul Terp gjorde. De fleste yngre sagde »I«, således også hans tjenestefolk, der dog nok så hyppigt brugte at kalde ham »far«. Niels Fischer og hans kone var vist de sidste her i sognet, der af deres tjenestefolk blev kaldt »far« og »mor«.

en halmsime og lavde deraf en tømme, som han lagde på hestene, og kørte så ud. Da han kom til kroen, gjorde han holdt, og nu fik så alle sognerådsmedlemmerne, og hvem der ellers var i kroen, denne mærkelige befordring at se. Folk morede sig kosteligt ved synet, og det var Fischer, morskaben kom til at gå ud over. »Er du nu så fattig, at du ikke har råd til at ha en rebtømme?« eller »Er dine heste nu så ringe, at man kan holde dem i en sime?« lød det fra alle sider. Lidt ærgerlig blev Fischer vel nok over Jenses påfund, men kunde på den anden side dog ikke lade være at more sig derover. Jens næde imidlertid sin hensigt: næste dag fik han en ny, god tømme.

Efter at Jens Åser var bleven gift, gik han stundom på dagleje hos Fischer. Nu kneb det jo noget med at få daglønnen udbetalt, og Jens siger da en dag til Fischer: »Der går en gris, kan I ikke lade mig få den?« — »Jo, den kan du pinnede godt få, Jens,« svarer Fischer. Men nogle dage efter siger han til ham: »Du kan alligevel ikke få den gris, for Maren vil selv ha den at slagte.« — »Ja, så må I lade mig få nogle penge, for så skal a ha købt en gris et andet sted.« — »A har så pinnede ingen penge,« sagde Fischer, og så drog han afsted til Kolding.

Om aftenen, da Jens gik hjem, tog han grisen med, og næste dag lod han den slagte. Fischer gjorde ingen ophævelser derover bagefter. Han sagde blot til Jens: »Du snød så pinnede Maren, hun vilde ha haft den gris at slagte.«

8.

Det var ikke altid, Fischer derhjemme nøjedes med at være gnaven, han kunde også blive »hjappal«, og

så var det ikke rart at være i nærheden af ham, for der kunde da let falde en lille lussing af. En af hans karle kørte en dag mærgeltvognen i stykker. Øjeblikkelig giver Fischer ham en ved siden af hovedet, så han trimler. Han rejser sig op igen, holder ved hovedet og siger: »Nu er det da forbi med mig.« — »Hvad mener du med det?« spørger Fischer. — »Jo, I har slået æ hoved i stykker på mig, far.« — »Har a det, da skal a pinnede snart kurer en igen,« siger Fischer og langer ham en ved den anden side af hovedet, så han skvat påny.

En morgen stod Jens Åser og talte med en af sine medtjenere, der hed Kristian Ravn. »Nu må vi nok helst komme til at bestille noget,« siger han så, »for der kommer »æ Fisker«.« — »Nej, det behøves ikke,« siger Kristian, »for i dag er far så god, så god.« — »Er han det? Da skal han nok blive gal, før han går herfra igen,« mener Jens. — »Det tror a ett,« siger Kristian, »for han er så god, så god i dag.« — Da Fischer kom, gav Jens Åser sig til at drille ham, og det med så godt Resultat, at da Jens forlod skuepladsen, havde Kristian, der kort før i så høje toner priste »fars godhed«, allerede fået to lussinger og en tredje var i opmarsch.

Også Jens Åser skulde sommetider haft klø, men han forstod altid at salvere sig. Engang havde Fischer allerede hånden løftet, men da kastede Jens sig på knæ for ham og sagde i dyb alvorlig tone: »Fromme fader, vil I slå? Ak, herre, spar mig!« — Det kunde Fischer ikke stå for, han så det komiske i situationen og blev strax god igen.

Fischer var næsten aldrig hjemme om eftermiddagen og aftenen, og til gik noget af natten med, men hvor

sent han end kom i seng, var han dog altid første mand oppe og ude at få folkene purret af fjerene, og det skulde gå rapt, når Fischer kom. En morgen var Jens Åser ikke hurtig nok til at komme i tøjet, og Fischer skældte ud, og han skældte meget ud. — »Ja, I kan sagtens,« sagde Jens så, »I har noget godt helt tøj at trække i, men her må en anden stå og trække i sådan nogle pjalter, der ikke er andet end hul ved hul, og så stikker en æ ben i det fejle hul, og så stikker en æ arm i det fejle hul, og det tar tid at få det rettet igen.« — Fischer kunde ikke lade være at more sig over Jenses undskyldning og gik ind og hentede et sæt af sit eget aflagte tøj og gav ham.

Fischer kunde nok have sine tjenestefolk. Jens Åser tjente ham som sagt i mange år, en anden, der sædvanlig kaldtes Hans Tærsker, tjente hos ham både i Starup, på Højgård og på Bøgeskov, og Fischer byggede et hus til ham hvert af de tre steder. Man får indtryk af, at tjenestefolkene har følt, at Fischer, trods al sin gnavenhed og påholdenhed, dog vilde deres vel, men det er dog vist Maren Fischer, der mest fortjener æren for, at det gik så godt, som det gjorde. Hendes piger havde det godt, hun gik gerne selv og gjorde sliddet for dem.

9.

Et par gange var Fischers penge i fare.

Da han skulde bygge stuehuset på Højgård, manglede han penge og gik derfor til sin nabo, Hans Hår på Sorgenfri, om han ikke kunde hjælpe ham til at låne penge hos dennes rige slægtninge i København. Det kunde Hans Hår, og han og Fischer rejste så over efter dem. Den dag, de kom tilbage, skulde

Jens Åser køre til Kolding og hente Fischer og pengene. Pengene, der var i sølv og var så mange, at Jens Åser, efter hvad han fortæller, ikke selv kunde løfte sækken med dem på vognen, blev sat ind til købmand Oxholm (der, hvor nu C. L. Schmidt bor), og Fischer sagde til Jens: »Du kommer pinnede til at vente lidt, inden du kører hjem, for a skal først ha forrettet nogle ærinder.« Ja, Jens ventede jo så, og det blev aften, men Fischer kom ikke. — »Hvorfor bliver du egentlig gående her?« siger købmanden til Jens. — »A venter efter »æ Fisker«.« — »Æ Fisker«, han er kørt for en tid siden sammen med Johan Bertelsen.« — »Så er han da osse en sære prygl,« siger Jens, »skal a nu ene køre her midt om natten med alle de penge.«

Nå, Jens lar jo imidlertid spænde for og kører afsted, men glad var han ikke, for det var netop i den tid, at »æ landsmand« var meget berygtet, og vejen fra Kolding til Ågård var slet ikke hyggelig. Fra Bramdrupdam og til Donsgård var der hverken gårde eller huse ved landevejen, og Donsrod var dengang meget mer skummel end nu. Desuden lå der et skur (der, hvor nu vejmanden bor), og dette husede tit ufredelige nattegæster. Jens var angst, og derfor kørte han til, alt hvad remmer og tøj kunde holde (»og dengang havde a heldigvis gode heste for og godt tøj på dem,« siger Jens).

Jens kom dog heldig igennem Donsrod og forbi det skumle sving ved Dons mølle, og da han kommer et stykke op ad Ågård landevej, når han Fischer, der nu var gående, li Johan Bertelsen var kørt om ad Starup søndermarks vej.

»Hvad skal det betyde,« råber han til sin husbond, »at I siger, a skal vente, og så tar I med en anden hjem og lar mig køre alene med alle de penge. Hvad om »æ landsmand« var kommen og havde taget pengene og slået mig ihjel?« — »Hov, hov,« svarer Fischer, »der er så pinnede jo da ingen skade sket.« — »Ja, det er ikke Jer skyld,« siger Jens og pisker på hestene, og uden at byde Fischer at køre med, kører han i firspring det korte stykke vej, der endnu var til Højgård.

Da han har fået spændt fra, kommer Fischer og ser, at hestene, der ellers var sorte, den aften var helt hvide af skum. »Hvordan er det, du kører,« siger han, »du kunde så pinnede ha kørt mig hestene helt fordærvet.« — »Det er min sag,« svarer Jens, »men hvis »æ landsmand« havde slået mig ihjel og taget pengene, det havde været Jer sag.« — Efter denne korte, men fyndige samtale hjalp Jens så Fischer pengene ind i sovtekammeret.

Når Jens var så bange for »æ landsmand«, var det ikke helt uden grund, ti samme »landsmand« havde en fin næse og havde virkelig fået opsnuset, at der den aften kom penge til Højgård, hvorfor han også samme nat bærede gården med sit besøg. Dette faldt dog temmelig uheldigt ud, ti Jens havde en hund, som han brugte, når han gik på jagt, den plejede ellers at ligge inde hos ham om natten, men den aften glemte han at få den ind, og den holdt tyvene borte fra stuehuset. De kom ikke længere end til et bagehus, som lå i haven. Fischer vaagnede ved den støj, hunden holdt, og kunde jo nok tænke, der var fare på færde. Han kaldte på sin kone og på fire

piger, som lå i stuehuset. De kom op og fik tændt lys, men ingen turde gå over gården og kalde på karlene i staldkammeret. Da det blev dag, og karlene kom op, undersøgte man haven og fandt spor af brede støvler derude, og senere opdagedes det, at en dyne, som blev brugt til at lægge over dejen, var forsvunden. — Endnu før Jens Åser var færdig med sin davre den dag, sagde Fischer til ham: »Spænd for, Jens!« — »Hvor skal vi hen?« spurgte denne. — »Vi skal over til Johan'es, a tør pinnede ett ha de penge længere, a vil ha dem i Johan Bertelsens jærnskrin.«

Da Jens Åser fortalte mig denne historie, sagde han: »Æ Fisker« kunde ellers aldrig lide, te a vild ha en hund, men den nat måtte han være glad for den, for havde den ikke været, så tror a, »æ Fisker« var bleven slået ihjel den nat.«

Da »æ landsmand« et par år efter blev grebet, fik Niels Fischer sin dyne igen.

Engang kørte Fischer og gamle Håstrup til Fredericia. Fischer havde bag i vognen en stor kurv, nederst i denne lå en pose sølvpenge og øverst et par lispund smør, som var svøbt ind i en serviet. Det var længe før dag, de kørte, og Fischer sad og sov på vognen. Da det begyndte al dages, siger Håstrup, der tit brugte at udtrykke sig på rim:

»Fischer, Fischer, du sover,
dine penge er i vove!«

Fischer vågner og fornemmer hurtig om bag i vognen; pengene var der men — smørret var stjålet. Det, Håstrup havde ytret i spøg, kunde altså nær blevet alvor. — »Havde tyvene taget pengene i stedet for smørret,« sagde Håstrup siden, »kunde Fischer jo ikke andet end ha mistænkt mig.«

— — At Fischer hin morgen sov, var ikke så underligt, for da var han jo kørt hjemmefra midt om natten. Men mærkeligt er det, at han næsten altid sov, når han kørte, selv om det var midt på dagen. Og lad mig så slutte beretningen om ham med en fortælling desangående:

En dag skulde han køre doktor Fich til Kolding. Da de kom til Dons, siger doktoren til ham: »Hvis jeg nu kan stole på, at De passer tømme, Fischer, så vil jeg sætte mig til at sove, for jeg har ikke været i seng de to sidste nætter.« — »Å skal pinnede nok passe æ tømme,« svarede Fischer, og doktoren satte sig da til at sove. Men det varede ikke længe, før han vågnede ved, at det gav et stød, og da opdagede han, at Fischer sad på bukken i dyb søvn, hestene gik og græssede ved vejkannten, og det, der havde forårsaget stødet, var, at vognhjulene var gået over en grusdyng.

*

*

*

Hvis nogen skulde mene, at en del af, hvad jeg her har fortalt om Niels Fischer, er senere opdigtede anekdoter, så må jeg bestemt protestere derimod. Ganske vist ved jeg godt, at der om mænd som Fischer meget let vil kunne danne sig anekdoter, men man må huske på, at der jo endnu ikke er gået en menneskealder siden hans død, og at mine hjemmelmænd er folk, der alle har kendt Fischer meget nøje.

Disse mine hjemmelmænd bringer jeg herved en tak for den villighed, de har vist mig med at fortælle. Særlig må jeg fremhæve husmand Jens Hansen (Åser), Ågård, samt gårdmændene N. A. Sager, Fredsted, og Poul Terp, Brakker.

NOGLE GAMLE „TESTIMONIER“.

Ved HENRIK USSING.

Der var i ældre Tid Sæd, at der ved en Mands eller Kvindes Død sammenskredes et Testimonium. Dette udgjordes af nogle *opbyggelige Tanker*, der vist for det meste stod i Forhold til den dødes Liv, hans Sygdom inden Dødsfaldet eller lignende, fremdeles af et stakket Udsyn over hans *Livsløb*, og endelig af en Fremstilling af *Dødsarsagen*, »vor Afdødes Sygdom og Endeligt«, som det hedder.

Det sproglige Udtryk fører sig i stive, fastslaede Vendinger: Mændene kaldes stadig »agtbare og forstandige«, Konerne er »Gud og Dyd elskende«, de bortgangne er altid »i Døden salige«, de tilbagevordne er »sørgeligst efterlevende«, og Børn bliver man »af Gud velsignet med«, ligesom et Giftermaal udtrykkes ved, at »det behagede den store Ægteskabsstifter at sætte ham i Ægteskab«. Disse sidste og mange lignende Vendinger gaar ud paa at indprente, at alle afgørende Hændelser i Menneskelivet sker efter Guds Vilje.

Tager man nogle 100—120 Aar gamle Testimonier for sig, finder man deri et Udtryk for Tidens enfol-

dige Tro og for Tidens Præstelærdom. Der er en urokkelig Tro paa Biblen, en Udtalelse derfra staar fast, og en Tanke af Testimoniets Forfatter, der kan støttes med et Skriftsted, er en uomstødelig Sandhed. Derfor vrimler det med Bibelsprog til Styrkelse af de jævne Tanker, der fremsættes. Tankerne kan i Reglen kortelig udtrykkes saaledes: »Denne Verden er et Liv fuldt af Møje og Sorg; men efter Døden gaar vi ind til et Liv i Glæde; derfor gælder det om at bære all med Taalmod; thi Trængslerne her er kun en Forberedelse til Hærligheden hisset«. Der tales, som Salignhed var noget, alle var visse paa; der kræves kun Tro. Nogen Straf efter Døden er der ikke Tale om; man gaar uden om dette Spørgsmaal med Vendinger som »Ødelæggelse i Graven« eller »Borteblivelse i Døden«; Meningen synes at være, at de ikke-troende forsvinder, bliver til intet i Døden; det er »Oplysningslidens« Tanker ude i Bondebefolkningen.

Præstelærdommen ytrer sig i, at der stadig hentydes til Fortællinger fra Biblen, baade fra det gamle og det ny Testamente; derimod tages der ikke Eks-empler fra det hjemlige Samtidsliv. Tales der saaledes om Sorg over et Dødsfald, hentydes der til et Tilfælde i det gamle Testamente; men der tales ikke om en saadan Sorg som en velkendt Sag fra Tidens eget Liv. Disse Hentydninger med de fremmede bibelske Navne har sagtens skullet gøre et ærværdigt Indtryk. — Gentagelse af samme Tanke med forskellige Udtryk er stærkt fremtrædende, ligesaa Forsøg paa at opnaa des større Virkning ved at stille Modsætninger over for hinanden (Veltalenhedsformer, som vor Tids aandelige Talekunst i stor Udstrækning har taget i Arv): Plage her og Glæde hist, Død her og Liv der, Van-

smægten i dette Liv og Mættelse i det næste, *Rosen* plukkes af *hvasse Torne* o. s. v.

Forfatteren af Testimoniet er Sognets Degn, og det blev paa Jordefærdsdagen læst op for Følget, efter at dette fra Graven var vendt hjem til Gaarden, hvad der tydeligt fremgaar af Ord og Vendinger i Testimoniet.

De tre første af de her meddelte Testimonier er forfattet af den gamle Erritsø Degn *Michaël Stilling*. Han var Lærer fra 1777 til 1814 og havde studeret Theologi, men havde nok ikke faaet Embedseksamen. Hans theologiske Uddannelse gav ham dog Ret til at gaa paa Prækestolen, af hvilken Grund han var anset blandt sine Sognefæller.

I sine Testimonier stiller gamle Stilling ingenlunde sit theologiske Lys under en Skæppe; men hans Tanker kunde nemt fattes af hans Tilhørere.

Man kan lægge Mærke til, at han af og til udtrykker Tider i Aaret paa to Maader, dels den folkelige Tidsbestemmelse efter Helgen- og Festdage, dels den mere nøjaglige Bestemmelse ved Hjælp af Datoer og Maanedre, — saaledes kaldes den 19de September »ved Michaeli Tider« d. v. s. ved Mikkelsdags Tider (til Trods for at det først er Mikkelsdag den 29de September).

Det sidste Testimonium er skrevet af Stilling's Efterfølger i Embedet, *Ryholm*, der blev gift med sin Formands Datter og levede til Vinteren 1857—58. Han var uddannet som Seminarist, d. v. s. havde faaet den særlige Lærerruddannelse, som tog ved i de sidste 10 Aar af det 18de Aarhundrede. Testimoniet er et af de sidste, der er skrevet i Erritsø Sogn. Man vil lægge Mærke til, at det i Bygning og Udtryk er en Del forskelligt fra de ældre. De fastslaaede fromme Ven-

dinge og Talemaader er omtrent de samme som i de ældre Testimonier, selv om Udtrykket hist og her er lempet lidt; det Udtryk om de efterlevende, at de »have idag med barnlig og skjønnsom Taknemmelighed ledsaget deres trofaste, ømme og hulde Fader til Graven«, er saaledes helt vist forfattet, før Jordefærden fandt Sted; det er altsaa Udtryk for noget, som den gamle Degn og Lærer finder bør ske, og som han haaber vil ske, men hvorum han ikke ved noget med Vished, idet han skriver det ned. De opbyggelige Tanker som Indledning er i dette Testimonium faldet bort; Ryholm var jo heller ikke præstelært. Derimod er Fremstillingen af den dødes Liv og Virke blevet langt fyldigere.

HANS RASMUSSENS TESTIMONIUM fra 1787:

Hvad sig anlangende at tale om den i Live agtbahre og forstandige Nu i Døden salige Mand, Hans Rasmussen, hands ærlige Indgang i Verden, Livets Førelse, samt Udgang af samme Lydende som følger.

Det Tiimelige Liv er kiært for et dødeligt Menneske, men allerkiærest er det ævige Liv for et i Jesu Troe levende Menneske — For det Tiimelige Liv at beholde giver en aldt det hand Ejer, men for det ævige Liv os at forhverve gav Gud det kiæreste hand havde. — Gud har sendt Mig for Eder, at j skulle leve og og blive ved paa Jorden, kan en Joseph sige til sine Brødre, men Gud har sendt mig for Eder, at j skulle leve og blive ved i Himmelen, kan Iesus sige til sine Brødre og Systre — Formedelst Esthers Forbøn blev Jøderne holdne ved Livet, der de vare hengivne til Døden, men formedelst Iessu Forbøn og Fortienneste

benaades alle Troende med det ævige Liv, omendskiøndt de først hengives til den tiimelige Død; thi gad Agar ey seet paa sin Søns Død, kunde Esther ey taale at see paa sine Slægters Ødelæggelse, langt mindre kunde Iessus, den mildeste Forbarmere, see paa sine Slægters, sine Børns Ødeleggelse i Graven, eller Borteblivelse i Døden: Ney hand skal oplive Dem, naar Han oplader Deres Graver og henter Dem derudaf — O du glade og ærefulde Opstandelse! Hvad er du for vore Siæle en sød og salig Vederqvægelse! vansmægtes Vj end her, Vj vederqvæges jo der, er vort Liv end her stakket og ond, der bliver det dog ævigt og godt; har hver Dag her sin Plage, der skal da alle Dage have sin Glæde; døer Vj end her daglig, der lever vj ævindeligt; her er Døden daglig i vente, der er Døden opslugt i Seyer, og det dødelige er opslugt af Livet; her kan intel mætte vore Siæle af det Verden eyer, men der skal Vj tilfulde mættes i Guds Ansigts Beskuelse — Til det glædelige haabe vj vist vor Afdødes Siel er allerede kommen og deri bleven deelagtig, og Legemet, endskiøndt det nu er overleveret Graven, skal efterat Det ved Iessu Døds Kraft er opvakt, foreenes igien med Siælen, og blive deelagtig i samme Glæde og Herlighed, som Sielen er kommen til —

Samme vor Afdøde Hans Rasmussen, hvis jordiske Levninger vj nyeligen overleverede Graven, er Anno 1745 d: 19de Septemb: ved Michaelj Tiider fød til Verden af ærlige og Christelige ægte-Forældre, Faderen var den i Live agtbahre og Forstandige nu i Døden salige Mand Rasmus Pedersen Bundgaard, Moderen den i Live Gud og Dydelkende, nu i Døden salige Kone Karen Hans-datter, efter hands Naturlige Fødsel, besørgede disse Forældre Hands anden og nye

Fødsel, det er: Hands Igiønfødselse: De vidste at Hand, som et Adams Barn, var undfangen i Synd og derefter lode Ham frembære til Iessum i den hellige Daab, hvor hand blev toet og rensat af sin Synds Skidenhed, og igiønskiult og overklæd med Iessu Hellighed og Retfærdighed — derefter da han opvoxte, bære De omsorg for at lade ham oplære i Christendommen, paa det hand kunde viide, at leve Christelig, og bereede sig til at døe salig — Vor Afdøde kom ud iblandt Fremmede at fortiene sit Brød i sit 16de Aar, og liente først i 4re Aar hos v   **SE** Lindam paa Snoghøj, og siden derefter 2de Aar hos Hans Pedersen Bundgaard her i Erritzøe, derpå 4re Aar hos Madame Müller i Middelfarth, ja tilsidst 2de Aar hos andre gode Venner indtil i Aaret 1773* da det behagede den store Ægteskabs-Stiftere at sette ham i Ægteskab med den da værende nu sørgeligst efterlevende Maren Niels-Datter af Erritzøe, med hvilken Hand levede i Ægteskab i 13ten Aar, og i samme Tiid af Gud velsignet med 3de Børn, 2de Sønner og en Datter, af hvilke den eene Søn og Datter i forveyen er Død og den Eene Søn tillige med Modcren sørgeligst efterlever.

Hvad endelig vor Afdødes Sygdom og endeligt angaaer, da var Siugdømmen fra førstningen af med stinge og nu stærk Brystsyge, som vedholdte henved en 3 Ugers Tiid, som paa sidstningen forandrede sig til en hæftig Siugdøm, som meere og meere tiltog, da Døden nærmede sig, og hand siuntet at have faaet sin sidste Fiende Døden i Sigte, loed Hand sig derpaa deeltiggjøre i Sin Frelseres Allerhelligste Legeme og Blod i Alterens Sacramente, og laae derpaa og ventede efter en Naadig Forløsning, som og skeede i

* Efter Kirkebogen: 11te Marts 1774.

Løverdags 8te Dage den 3die Martij efterat Hand her havde levet i 41tve Aar og 6 Maaneder, som var den Afdødes Aar og Alder.

ANDERS CHRISTENSENS TESTIMONIUM fra 1799:

Hvad sig anlanger at tale om den i Live Agtbahre og forstandige nu i Døden salige Mand Anders Christensen, hands Indgang i Verden, Livets Førrelse, samt salige Død og Udgang af Samme: lydende som følger - -

Den som vil nyde det Gode med Christo, maae og være reede til at liide det Onde, den Rose plukkes sielden uden af de hvasse Torne, den Krone findes sielden uden paa Korset: Christus maatte først liide og derefter indgaae til sin Herlighed, saa maae og De, der vil være Christj Disciple, være reede til at følge Ham efter i samme blodige Fodspor, at tage Korset paa Skuldrene, førend De faaer Kronen paa Hovedet — Christne og Korset ere saa nær sammenbundne, at De første kan ey være uden det sidste og det sidste ey findes uden hos de første — Korset kan ey være uden Christne, og Christne kan ey være eller findes uden under Korset — Dette viiser den hellige Skrift paa mangfoldige Steder: saa siiger Frelseren selv, der gik igiennem Liidelse til Herlighed: hvo som vil følge Mig, Hand skal forsage sig selv, og tage sit Kors paa sig dagligen og følge Mig efter — En Prophet David siiger: Den retfærdige vederfares mange onde Ting — Med ham stemmer og den hellige Apostel Paulus overcens, der siiger: Alle de, som vil leve gudeligen i Christo Iesu skal forfølges — ja, at Gud har af Evighed baade forudset og beskikket de Troendes Kors, viiser fornævnte Guds

Apostel, naar Hand siiger: hvilke Hand haver tilforn kiendt, Dem haver han og tilforn beskikket, at være hans Søns Billede ligedannede, nemlig her i Liidelse, hisset i Glæde, her i Trængsel, hisset i Herlighed — Christne kan altsaa ey være uden Korset, De forlanger det ey heller, men med en Christelig overladenhed og Taalmodighed, ia med Glæde tager derimod; thi de viide, at Kors og Liidelse ere Dem en Ære, og et Mittel, hvorved Gud fremmer Deres Beste, De ere forsikrede om, at ligesom den Herres Iessu Tornekrone er for længe siden forvandlet til en Ærekrone, og Hands Forsmædelse til Himmelsk Herlighed, saa skal og De omsider omskifte Deres Tornekroner, som de bære efter Ham og for Hands skyld, faar idel U-forvisnelige Rosen-Krandse og himmelske Konge-Kroner, efter det Apostelen Jachob siiger: salig er den Mand, som liider Fristelse taalmodeligen; thi naar Hand er bleven prøvet, skal Hand faae Livsens Krone, hvilken Herren har lovet Dem, som ham elske — Jachobj Epist: 1 C: 12 V: —

Vor salige Afdøde Anders Christensen er fød til Verden i December Maaned A^o 1744 i Kongsted Brestrup Sogn, af Christelige Ægte Forældre, Faderen den agtbahre og forstandige nu salige Mand Christen Erichsen, Moderen den Gud og Dydelsekende Kone Magdaleena Iens-datter, saasnart disse Forældre vare af Gud velsignede med denne Søn lode De Ham frembære til Gud i den hellige Daab, paa det Hand som var et Adams Barn, kunde blive et Guds Barn og en Arving til Salighed, siden da Hand opvoxte, bare de tilbørlig Omsorg for Hands Opdragelse i Gudsfrygt; Vor salige afdøde kom ud at tiene iblandt Fremmede, og tiente adskillige Steder henved 7 Aars Tiid, og

kom saa hjem igien og var hos sin Broder den øvrige Tiid til Hand i Aaret 1787 d. 22de Maij blev ved Forsynets Vejledning gift med Enke Konen Maren Nielsdatter, med hvilken Hand levede i Egteskab henvend en 12 Aars Tiid —

Hvad vor Afdødes Sygdom og Endeligt angaaer: da har Hand vel været svagelig henvend 10 Ugers Tiid og i sær de sidste 6 Uger været meget ringe, da Sygdommen begyndte med Hoved Smerte og for Brystet, som tog meere og meere til, Ja vor Afdøde viiste sig taalmodig med Guds Villie, saalænge det behagede Gud at paalegge Ham Liidelser; Han leed taalmodigen, bad og haabede bestandigen paa Herren, Hauds Ønske var med Paulo at opløses og være med Christo, det Hand vidste var meget bedre for Ham, end at blive her; Hands Begjæring var, at Hand maatte med en Simcon henfare i Fred, hvilken Bøn Vj haabe Herren bønørde sidste Thorsdags Aften Klokken henad 5 slet, efterat Hand her havde levet udj 54 Aar og 4re Maaneder som var vor salige Afdødes gandske Aar og Alder.

MAREN NIELSDATTERS TESTIMONIUM fra 1809:

Hvad sig anlanger at tale om den i Live Gud og Dydelsskende nu i Døden salige Kone Maren Nielsdatter, hendes Indgang i Verden, Livets Førelse, samt : som Vj haabe : salige Udgang af Samme: lydende som følger —

Alt det Vj tabte i Adam har Vj igien faaet ved Christum; j Ham faar Vj alt det, Vj har forloret ved Synden, og alt det Vj har fornøden til Saligheden: Uden Ham har Vj intet, men i Ham har vj alle Ting

-- Da Mennesker først bleve skabte, fik De alle Ting paa Eengang, thi de bleve skabte efter Guds Billede i fuldkommen Hellighed og Retfærdighed; men ved Syndefaldet forlorede Vj igien alle Ting; thi Vj mistede Guds Billede, og med dette ald vor Herlighed — Men have Vj ved Synden i Adam mist alle Ting, saa har Vj ved Naaden i Christo igien faaet alle Ting; ved Ham kan Vj igien faae alt det, Vj har forloret, thi j Ham siger Paulus, ere Vi blevne giorte riige i alle Ting, saa at os intet fattes paa nogen Naade-Gave. Hand er given os af Gud til Retfærdighed, Helliggjørelse, Visdom og Gienløsning; alt dette Vj da mistede i Adam, kan Vj igien faae i Christo, noget af dette faaer Vi igien udj dette Liv, det øvrige, ia meget meere, end Vi nogen Tiid har mistet, faaer Vj igien, udj det andet Liv — Der findes intet Godt hos Christum, som io er os til Trøst og Nytte, og der findes ingen Mangel hos os, som io ved Ham igien kan oprettes og erstattes — Hand er grunden til vor Salighed, Hand er vor Salighed selv, ia Hand er baade Begyndelsen og Enden til vor Salighed, thi der er ikke Salighed i nogen anden end i Herren, og der er intet andet Naun givet Menneskene at blive salige udj — Dette vidste og betænkte vor salige Afdøde -- Ach! borte, borte er Hun — Hun kommer ikke meere til os, men Vj skulle stræbe at samles der hvor Hun er — Hun gik til Faderen — Gud lod Livets Baand, Møjsommeligheds Lænker falde af Hendes trætte Hænder — Hand forløste Hendes Siel fra Trængsels Huus — Hendes Død var en Bortgang fra denne Leer-Hytte, til de herlige Boliger her oven til — Nu glæder Hun sig med sine 2de Elskelige, ia med sine Børn og sine andre hensovede Venner — Ja Hun gik

hen til Englenes førstefødtes Forsamling i Himmelen — Hun gik til Faderen, til Hendes Forløser, til den som hendes Siel elskede over alle — O! hvo kan beskrive den Fryd, Hun har nydt i det Øyeblik, Hun saae først et Glimt af den Herlighed — Hun skinner nu som Solen i sin Faders Riige — Nu nyder Hun ald den Salighed, ald den Ære, ald den Glæde, Hendes Forløser har forhvervet Dem som Ham elske —

Samme vor salige Afdøde Maren Nielsdatter, hvis jordiske Levninger Vj nyligen overleverede Graven er fød A^o 1735 d. 2den october af Christelige Ægte-Forældre, Faderen den i Live Agtbare og forstandige Mand Niels Sørensen, Moderen den i Live Gud og Dydelkende Kone Maren Mouritzdatter, hvilke Begge har omvexlet Tiden med Evigheden — Saasnart ermelte Forældre vare af Gud velsignet med denne Datter, lode De Hende frembære til Gud i den hellige Daab, paa det Hun som et Adams Barn, kunde blive et Guds Barn og en Arving til Salighed — Siden da Hun opvoxte bare De tilbørlig Omsorg for at lade Hende oplære i Christendommen, og andet hvad der kunde tiene saavel til Hendes Timelige som evige Velfærdt — Vor Salige Afdøde kom ud iblandt Fremmede da Hun var ongefær 22 Aar i Aaret 1757, og tiente Velædle *Frue Grib* paa *Snoghøj* udj 5 Aar til i Aaret 1762, da Hun derpaa kom til *Middelfart*, hvor Hun tiente hos *Madamme Møller* udj 10 Aar til i Aaret 1772, og udj samme Aar begav sig hjem til sine Forældre, og gik Dem til Haande, der ville have hendes Tieneste frem for nogen andens til i Aaret 1773*, da det behagede Gud at sætte Hende i Ægteskab med den da værende Agtbare og forstandige nu salige *Hans Rasmussen* af *Erritzøe*, med hvilken Hun levede et

* Efter Kirkebogen: 1774.

kierligt og godt Ægteskab i 13 Aar, og i samme Tiid af Gud velsignet med 3de Børn, 2de Sønner og Een Datter, hvoraf den Eene Søn og Datter i forvejen med Fadren ere indgangne udj Evigheden, og modtager Moderen i den salige Evighed, og den Eene Søn sørgeligst efterlever — Udj *Aaret 1786** d: 3 Martj behagede det Forsynet at sette Hende i den Eenlige Stand, i hvilken Hun skikkede sig taalmodigen henved 1 Aars Tiid, da det derpaa behagede Gud at sette Hende udj den hellige Ægtestand udj *Aaret 1787* d 22de May med den da værende Agtbare og forstandige nu salige *Anders Christensen* af Kongsted, med hvilken Hun levede et kierligt og godt Ægteskab henved 12 Aars Tiid til i *Aaret 1799*, da det behagede Forsynet at sette Hende paa nye i den Eenlige Stand, i hvilken hun skikkede sig taalmodigen henved 10 Aars Tiid hos sin Søn *Rasmus Hansen*, der tilligemed sin Hustrue omgikkes Hende paa det venligste og kierligste med Børnlig Kierlighed — Ja vor salige Afdøde har været af og til svagelig henved 25 Aars Tiid i hendes Lemmer, men Hun led det altsammen med Taalmodighed — Herrens Ord var hendes Rettesnor i Livet, Hendes Trøst i Gienvordigheder, og den Stav, som tilsidst ledte Hende hen til Dødens mørke Dagle: at Hun ikke frygtede for dens Redseler — Ja vor salige Afdøde har stedse udj sine Legems Lidelser havt sine Øjne henvendte til Gud og hendes Frelser, som var bereed til at hente Hende til sig i sin Salighed — Hvil da sødt, du salige! og tag vor Tak, vore Taarer, vor Erindring med Dig i Evigheden, der skulle Vj samles med Dig, og lære af Dig at priise vor Gud, der gjorde Dig værdig til saa stor en Her-

* Efter Kirkebogen 1787; — i Virkeligheden »skikkede Maren Nielsdatter sig taalmodigen i den Eenlige Stand» i godt to Maaneders Tid.

lighed ved saa mange Liidelser — Tak for hver en Dag Du vandrede iblandt os — Hisset lever Hun det gladeligste, det saligste Liv, som ingen Dødelig kan begribe — Ach! naar skulle Vj komme derhen og sees med Hende for Guds Ansigt — Ja vor salige Afdøde blev heftig angreben af Sygdom som Dødens Forbud udj Thiersdags 8te Dage, hvilken Sygdom gjorde Ende paa hendes Liidelser og kaldte Hende ind til den Salighed, som hende var bereed og til Livsens Krone sidste Søndags Formiddag Kl. henved 11^{ve} slet efter at Hun her havde level udj denne majsommelige Verden udj 73 Aar 4re Maaneder og 3de Uger, som var vor salige Afdødes gandske Aar og Alder.

[*Maren Nielsdatters Skudsmaal:*

Maren Niels Datter, har tient mig 5 Aar ærlig troe og flittig, som hermed Attesteres, tjenstlig ombedendes at deres Velærværdighed H_e Provst *Clod* behagelig vilde herpaategne Skudsmaal hendes Salighedssag angaaendes.

Fridericia d: 8 october. Anno 1762

A: S: B H Gribs.

(Undertegneren er Enke efter Peder Grib, som havde været Tordenskjolds Kampfælle, og som efter mange Skæbnens Omskiftelser i 1741 af Kongen fik Snoghøj, hvis Færggaard han ombyggede; han var død Aaret før *Maren Nielsdatter* kom i hans Enkes Tjeneste; hans Epitafium hænger i Erritsø Kirke.)

Med ovenmældte *Maren Niels Datter*, som i Augusti Maaned sidste Gang her i *Trinitatis* Menighed har *communiceret* vides ey noget aabenbare forargeligt, der kand afholde hende fra at nyde Kirkens Gode i den Menighed, hvor hun sig nu befinder.

Fridericia d 30 Novembr 1762

test. M Clod.

Ovenanførte *Maren Nielsdatter* har i 10 Aar tient mig ærlig, troe og flittig, samt i alle maader opført sig saa anstændig som det en ærekiær Tienere eigner og anstaar, hvorføre ieg vil have hende Recommen-deret paa de Stæder hun herefter søger sin Lykke at befordre, anmodendes Velærværdige *Hr Bloch*, hende Skudsmaal at meddele hendes Saligheds Sag betræf-fende.

Tranekiær paa Langeland den 4de July 1772.

Anna Calrine Friis

Salig Josva Møllers.]

RASMUS HANSENS TESTIMONIUM fra 1855:

Den agtværdige og hæderlige Olding Aftægtsmand, forhen Gaardmand, Rasmus Hansen, hvis Støv vi idag have nedlagt i Graven, hans christelige Indgang i Verden, hæderlige og værdige Fremgang, og, som vi haabe, sal. Udgang af samme lyder i Korthed saa-ledes: —

I den samme Gaard, hvorfra vi idag have udbaaret hans afsjelede Legeme, er han født Aar 1779 den 8de Mai og eneste Søn af hæderlige — — — ægte For-ældre, Faderen daværende — — — Hans Rasmussen, Moderen *Maren Nielsdatter* hvilke for mange Aar siden, især Faderen, have omvexlet Tiden med Evig-heden. — Da disse gode Forældre vare af Gud vel-signede med denne Søn, gave de ham strax igien til Gud og Frelseren i den hellige Daab, paa det, at han ved dette aandelige naaderige Igienfødsels Middel kunde blive et Guds Barn og en Arving i Guds og Christi Rige til evig Salighed. — Disse kjere gode Forældre vare ogsaa betænkte paa at give ham en

Christ sømmelig Opdragelse i Tugt og Herrens Formaning, at han kunde blive værdig at bære det Christne-Navn; men en meget sørgelig Tilskikkelse ramte, saavel ham, som Moderen, da han neppe var 8te Aar gl. i det Livets og Dødens Herre ved Døden den 11te Martz 1787* bortkaldte fra dem denne deres trofaste Støtte og Fader. Dog det samme Forsyn, uden hvis Villie ikke en Spurv falder til Jorden, som saarer, ved ogsaa at læge. Samme Aar* beskikkede det dem igjen en god og — — Mand og Fader i den velagtede Ungkarl *Anders Christensen* fra *Kongsted*, der tilligemed Moderen sørgede ei alene meget omhyggelig for hans christelige og gudelige Opdragelse, men ogsaa for at gjøre ham til et vel oplyst, dueligt og hæderligt Medlem af den agtværdige Stand, hvori han var født; thi som et Saadant har man stedse kjendt og agtet ham i al den Tid han vandrede heneden iblandt os. — I hans Barndom og Ungdom var han stedse hjemme hos sine kjære gode Forældre og søgte at gjengjælde deres Omhu ved Flid Lydighed og Orden, samt Sædelighed. Aaret 1799, den 26de April, da han var omtrent 20 Aar gl., berøvede Livets og Dødens alvise Herre ved Døden som og Moderen ogsaa denne deres trofaste Støtte og Fader; og nu var han altsaa, næst Gud, Moderens eneste Trøst og Glæde. Aaret efter, nemlig 1800, den 1ste Juli behagede det det al-gode Forsyn 1ste Gang at stæde ham i den hellige Ægteskabs Forbindelse med daværende hæderlige Pige *Maren Michelsdatter* heraf Byen, men kuns et Aar

* Dette er ret; af Kirkebogen ses, at Hans Rasmussen jordes den 11te Marts 1787. *Maren Nielsdatter* blev da gift igen samme Aar, som hendes første Mand døde. *Gamle Ryholm*, som altsaa vidste, at hun giftede sig et Par Maaneder efter sin første Mands Død, har vist med sine stive Vendinger haft en Skæln bag Øret.

varede dette kjerlige og lykkelige Ægteskab, idet hun i Barselseng efter deres første endnu levende Søn, maatte, efter Guds vise Raad, den 3die [Juli] 1801, ved Døden lukke sit Øje; men ogsaa da lægede den samme alvise Herre og Fader, der havde saaret; thi Aaret efter, 1802, den 24de Marts beskikkedes ham og hans spæde Søn en ligesaa trofast Hustru og Moder i den afdødes Søster, den da særdeles agtværdige Pige *Ingeborg Michelsdatter*, hans nu sørgende efterlevende Enke, der har været hans troe Ledsager og Medhjælperinde i næsten 53 Aar, i hvilken Tid hun blev Moder til 5 Børn, hvoraf en Søn og en Datter i deres spæde Barndom ere ved Døden indgaaede i den salige Evighed og ere der, haaber vi, nu samlede med deres kjære Fader og hans første Kone i de evige Boliger. — To Sønner og en Datter ere, tilligemed Sønnen af første Ægteskab og Moderen, sørgende efterlevende og have idag med barnlig og skjøn som Taknemmelighed ledsaget deres trofaste, ømme og hulde Fader til Graven. — Vor sal. afdøde Ven og Broder har ei alene været en øm, trofast og kjerlig Mand og Fader, men ogsaa en indsigtfuld, virksom og driftig Landmand, samt en velvillig, tjenstagtig Medbroder. Hans Minde vil leve længe iblandt os, men seent udslettes i den Gaard, hvoraf vi idag udbar ham, især for den Søn, til hvem han 1843 afstod samme og til hvem hans og hans Hustrues Alderdoms Pleie og Forsorg var knyttet. — Efter i mange Aar at have været den særdeles agtværdige ærlige og meget duelige Sognefoged *Søren Elkiers* Medhjælper, blev han efter dennes Død 1827 Sognefoged, Lægdsmand og Brandfoged, hvilke Bestillinger han i mange Aar forestod, saavel til sine høje Foresattes, som Underhavendes Tilfredshed.

I en Del Aar var han Skoleforstander og havde ogsaa, som Sognefoged, stedse Sæde og Stemme i Fattigkommissionen, og hans velgrundede Mening blev næsten altid hørt og fulgt i Sognets vigtige Anliggender, thi den var bygget paa Indsigt og Erfaring. — I mange Aar var han brystsvag, hvilken Sygdom især tiltog efter et langvarigt Sengleie, som Følge af et Beenbrud, hvoraf han leed 1832. Hans himmelske Fader skjænkede ham for øvrigt en lykkelig, roelig og tilfreds Alderdom, skjænkede ham den store Naadegave, for hvilken han og lakkede ham, at see sine velartede Børn velgifte og vel forsørgede, saa at han havde stor Glæde af at komme til hvilkensomhelst af dem, han nød en kjerlig og omhyggelig Omgang og Pleie i det Huus, hvortil hans Alderdoms Forsørg var knyttet; hvortil han og gjorde sig end ydermere fortjent, ved den store Omhue, han stedse bar for sin Søns, hans Hustrues og de mange kjære Børnebørns Vel, som der var omkring ham. — Med Alderen tiltog hans Brystsyege stedse mere og mere især siden November sidstleden, saa at han nu næsten bestandig maatte holde sig inde, og især i de 3 sidste Dage var han meget daarlig, dog skjænkede hans himmelske Fader ham endnu Sindstyrke og Aandsevner til at kunde tale og omgaaes med sin Gud i Bønnen, at kunde tale med, raade og veilede de Kjære, der omgave hans Dødsleie, lige til det sidste Øieblik. — Livets og Dødens Herre kaldte ham til sig, haabe vi, i de evige salige Boliger der, hvor der ikke er Sygdom, Sorg eller Smerte, ved en stille, blid og roelig Død Løvedagen den 10de dennes henimod Middag, efterat han her havde levet i denne møie- og trængselfulde Verden i 76 Aar, mindre 2 Maaneder, som var den salige Afdødes ganske Levelid og Alder. —

FAMILIEOPTEGNELSER AF RASMUS HANSEN,

skrevne hist og her paa ubeskrevne Steder og Blade:

I Anders Christensens Testimonium: *R. Hansen* i *Erritzøe*. den 26de Apri: 1799 død den 18 iorret den 26.
 — Paa et andet Sted i samme T.: *Anders Christensen* er fød tilværden i Decembr Monet, 1744 Arret 1787 d. 22 Maj blev hand gift her til *Erritzøe* og vaar saa her (overstreget: hen Ved 12 Aars tid) til iaaret 1799 den 18de April. og saa døde hand og han blev ioret den 26 samme monet tilstor *Erritzøe* den 26 April 1799 R. Hansen.

I Maren Nielsdatters T.: *Marren Nielsdatter* er fød 1735 i *Erritzøe* og døde 1809 d^{en} 12 Febr: og blev ioret d^{en} 19 samme Monedt altsaa vaar Hun 73 Aar 4re Maaneder og 3 Uger. — *Erritzøe* den 20 Febr: 1809 R. Hansen.

I den som Barn døde Michel Rasmussens T.: Michel Rasmussen er fød til værden Anno 1803 d: 2 Juni og er død d^{en} 7 Juni 1804 og iorret d^{en} 10de samme Monet altsaa vaar hand Et ord og 5 dage gammel *Erritzøe* d. 10 Juni 1804 —

Maren Rasmusdatter er fød Aaret 1806 d^{en} 15 Juni og døbt samme daato (Underskrift).

Magdelene Rasmus datter er fød den 1ste Marti 1809 og døbt samme datto.

Michel Rasmussen er fød Anno 1812 d. 2. Janr. og døbt samme daato.

Anders Rasmussen er fød Ano d. 8. Febr. 1818 og døbt sammedag. (Underskrift.)

De her meddelte Testimonier giver i store Drag et Billede af en Æts Liv i 100 Aar, fra omkr. 1750 til 1850. Hovedskikkelsen er Maren Nielsdatter; hun er den ældste og den, om hvem alle de andre rader sig. Hun er født 1735; 22 Aar gammel kommer hun ud at tjene, først hos Fru Grib paa Snoghøj, der netop Aaret før er blevet Enke; her tjener hun 5 Aar til 1762. Fra 1760 tjener hendes tilkommende Mand, Hans Rasmussen, ogsaa paa Snoghøj, dog hos et andet Herskab, Hr. Lindam; da hun er 25—27 Aar, og han 15—17, mens de her tjener i hinandens Nærhed, har de vel nok lært hinanden at kende helt godt, men sagtens ikke tænkt paa, at de skulde blive Ægtefolk. Maren Nielsdatter faar derefter i 10 Aar Tjeneste hos Madame Møller i Middelfart. Her bliver hun altsaa fra 27 til 37 Aar. Hans Rasmussen bliver paa Snoghøj i 2 Aar, efter at Maren er rejst derfra, tjener derefter 2 Aar hos sin Farbroder, Hans Pedersen Bundgaard i Erritsø, og kommer derpaa 21—22 Aar gammel ogsaa i Tjeneste hos Madame Møller. Det er jo højst rimeligt, at det er Maren, der har skaffet Hans Pladsen hos sit Herskab. I Aarene 1766—70 (71) tjente de to da i Gaarde sammen, og det er sandsynligt, at de her har fattet Tanker til hinanden. Hans forlader Madame Møllers Tjeneste et Aar før Maren; muligvis er Madame Møller paa det Tidspunkt rejst fra Middelfart; thi 14de Juli 1772 paategner hun Marens Skudsmaal i *Tranekær* paa Langeland, hvorhen Maren da sagtens har fulgt hende et Aars Tid. Fra sit 26de til sit 28de Aar har Hans Tjeneste »hos andre gode Venner«, og Maren kommer som en ældre Pige hjem og er hos sine Forældre et Aars Tid, til de to i 1774 gifter sig i hans 29de og hendes 39te Aar.

I deres 13aarige Ægteskab faar de 2 Sønner og 1 Datter, af hvilke dog kun den 1779 fødte Rasmus Hansen levede ud over Barneaarene. 1787 dør Hans Rasmussen, og Maren sættes da »i den enlige Stand, i hvilken hun skikkede sig taalmodigen henved et Aars Tid«*. Hun er nu i sit 52de Aar og sidder med Gaard og en 7—8 Aar gammel Søn. Hun maa have

Anders Christensens Stuehus fra 1790.

en lil at lede Gaardens Drift, selv er hun begyndt at blive svagelig i sine Lemmer. Netop paa den Tid er der i Nabobyen Kongsted i Bræstrup Sogn en ældre Ungkarl ved Navn Anders Christensen; han har været en 7 Aar ude at tjene, men har nu i nogen Tid gaaet hjemme hos sin Broder. Den 43aarige Mand vil selvfølgelig gerne have en selvstændig Virksomhed. Han og Maren Nielsdatter trænger da lil hinanden; hun

* Skulde være: »et Par Maaneders Tid«.

har Gaarden, han har Virkelyst og Virkeevne, og saa gifter de sig med hinanden, saaledes som det i ældre Tid skete saa tit, fordi Ægteskab paa den nemmeste Maade ener begges økonomiske Interesser; — om Følelsetilbøjelighed har der vel neppe i dette Tilfælde været Tale. Anders Christensen har vist været en driftig Mand; tre Aar efter sit Bryllup lader han Gaardens Stuehus bygge om; det har staaet godt fra 1790 til den Dag i Dag. — Efter 12 Aars Ægteskab dør i 1799 den 54aarige Anders Christensen, som det synes af Brystsyege ligesom Maren Nielsdatters første Mand. 64 Aar gammel er Maren Nielsdatter nu anden Gang Enke, og nu maa hendes 20aarige Søn Rasmus Hansen tage Styret over Gaarden. Maren er imidlertid jævnlig svagelig, og der trænges til ung Kvindekraft i Gaardsdriften; Rasmus gifter sig da Aaret efter med Maren Michelsdatter; men hun dør i Barselseng det følgende Aar og efterlader sig et Drengbarn. Nu er der tvefold Trang til en Kvindes Haand, og efter et Aars Forløb til gifter Rasmus sig med sin første Koncs Søster, Ingeborg Michelsdatter, der bliver »hans troe Led-sager og Medhjælperinde i næsten 53 Aar«. I deres Hus lever gamle Maren Nielsdatter sine sidste Aar, indtil hun i 1809 dør 73 Aar gammel. Hendes Søn faar i sit andet Ægteskab 5 Børn, af hvilke dog kun 2 Sønner og 1 Datter lever ud over Barneaarene. Rasmus Hansen er en dygtig og forstandig Mand, han er i mange Aar den gamle Sognefoged Søren Elkærs Medhjælper og bliver efter dennes Død i 1827 Sognefoged, Lægdsmand og Brandfoged, han bliver Skoleforstander, og er som Sognefoged Medlem af af Fattigkommissionen. Hans voksne Børn bliver gifte og godt forsørgede. 1843 afstaar han 64 Aar

gammel Gaarden til en Søn og lever nu som Aftægtsmand i 12 Aar, til han henved 76 Aar gammel i 1855 forlader sin Æt og sin gamle tro Ledsager og Medhjælperinde.

Peder, sandsynligvis kaldet Bundgaard, der paa Mandssiden er den ældste, som vi gennem disse Temonier naar tilbage til, har faaet en lalrig og vidt grenet Æt. Den Ætgren, som vi her har at gøre med, har dog hverken holdt fast ved Navnet *Peder* eller *Bundgaard*; begge disse Navne hører derimod endnu hjemme i en anden Ætgren. Efter al Rimelighed har Peder aldrig været døbt Bundgaard; men det er et Navn, som alt da har været Ættens Lemmer tillagt efter Fødegaarden. — Den Ætgren, vi her har at gøre med, er ikke blevet i Fødegaarden, og har da faaet et nyt Navn: *Ussing*, hvormed Ættens Lemmer kaldtes, men i lange Tider ikke døbt. Peders Søn *Rasmus's* Navn gaar derimod endnu igen, for 4de Gang i 7de Led. — Hans Rasmussen er Stamfaderen til den ny Ætgren, der opgiver Navnet Bundgaard og faar Navnet *Ussing*; han er nævnt op efter sin Morfader, og dermed kommer Navnet Hans ind i Ætten, hvor det holder sig endnu. Ogsaa Moderens Navn, *Karen*, er almindeligt i Ætten endnu, dog er det vist ikke *Karen Hansdatter*, der er nævnt op; men Navnet er senere indkommet igen ved Giftermaal. *Anders Christensen*, der er gift med Enken efter Hans Rasmussen, faar ingen Børn, men bringer alligevel Navnet *Anders* og sin Moders Navn, *Magdalene*, ind i Ætten, hvor de er endnu. Ogsaa Hans Rasmussens og *Anders Christensens* Kone, *Maren*, har sin Navne i det nulevende Ætled. *Rasmus Hansens* Giftermaal med de to Søstre *Maren Michelsdatter* og *Ingeborg Michelsdatter* fører Navnene Inge-

borg og Mikkel ind i Ætten. For Navnene Rasmus's og Anders's Vedkommends er den ubrudte Radfølge tydeligst, idet her Sønesøn stadig er nævnt op efter Bedstefader.

Af slige »Vidnesbyrd« (som »Testimonium« betyder) er der vist Tusinder rundt om i gamle Skuffer og Sengeskabe; mangfoldige er vel nok gaaet til Grunde som Følge af senere Tidens Vanrøgt; men de fleste er vist velholdne tilbage. Det var at ønske, at de ogsaa i kommende Tider blev holdt i Hæder og værnede mod Ødelæggelse. — Den vægtigste Grund til, at jeg har draget disse gamle Skrifter frem, er dog, at jeg kunde ønske, at det igen blev Sæd at forfatte og hængemme saadanne Optegnelser. Det er vel om ved 50 Aar siden, Testimonierne gik af Brug her paa Egnen. I Sønderjylland bruges de nogle Steder endnu. Jeg synes, det kunde have sin store Interesse, om den gamle Sæd blev taget op hos os. Efterkommerne vil helt vist i høj Mon skønne paa det. Det vil glæde dem at lage de gamle Papirer frem og læse om dem, de skylder deres Ophav; mangt et Navn og mangt et godt Drag af Sindelag eller Handling vil paa den Maade gemmes hen til sene Ætled. Samtale om de gamle Optegnelser vil tjene til at korte manges Vinteraften. Og maaske kan der hos den lyttende Ungdom vækkes en Vilje til ikke at gøre Forfædrene Skam eller en Lyst til i Dygtighed at overgaa de tidligere Ætled. Det kan være, at der ogsaa paa den Maade skabes en Kilde, hvorfra Videnskab kan øse Kundskab om ældre Tids Tænkemaade og Livsførelse. Thi disse Vidnesbyrd bør gemmes hen med Omhu og

Ærbødighed i Aarhundreder. — Det vilde vel være naturligt, hvis den gamle Sæd toges op igen, at ændre Formen efter vor Tids Udvikling og Smag. De opbyggelige Tanker kunde godt helt falde bort; thi de kan nærmest kun have Betydning for de samtidige. Derimod bør Livsskildringen meget udvides. Der er langt mere Lejlighed nu end i gammel Tid for den enkelte til at gøre sig gældende og til at udrette noget af blivende Værd. Hver god og oprindelig Tanke eller dygtig Handling, som skyldes en Mand, bør tegnes ned i hans Vidnesbyrd. Paa den anden Side bør man vogte sig for at skamrose, som man let vil være tilbøjelig til under Indtrykket af Dødsfaldet. Det er kendt, at man er ret villig til at tillægge den lige døde *alle* Dyder og gode Egenskaber. Vidnesbyrddene bør virke, *ikke* ved Ordpragt eller som de gamle ved fastslaaede, snørklede Vendinger, men ved jævn, ukunstlet Sandfærd. — Det vilde være rimeligt, at der ydedes Forfallerne, vel snarest Lærere og Kirkesangere, en passende Løn for den Umag, de vilde have med Arbejdet. Paa den Maade kunde Sagen tages op og fortsættes til Tilfredshed paa begge Sider.

BRANDENBURGERNE, ØSTERRIGERNE OG POLAKKERNE I VEJLE AMT 1658—59.

AF AXEL LILJEFALK.

VED Freden til Roskilde den 26. Febr. 1658 havde Danmark dyrt købt sig fri for de fremmede Voldsmænd. Nørrejylland skulde rømmes af de svenske Tropper ligesom Rigets andre Lande, og Fæstningen Frederiksodde tilbagegives.

Dette skete som kendt ikke, og Vejle Amt kom som det øvrige Rige til at prøve Krigens Tyngde endnu en Gang. Alt den 22. April fik Carl Gustaf Wrangel Befaling til ikke at opgive Frederiksodde uden nærmere Ordre, 7. Juli vedtages det paa et Raadsmøde paa Gottorp, at Krigen mod Danmark skulde fornyes, og snart efter drog Hovedmassen af de paa Halvøen værende svenske Tropper ned mod Egnen om Kiel. Den 6. August afsejler Kong Carl Gustaf fra Kiel til Korsør for at gøre Ende paa Danmarks Selvstændighed.

Det troløse Fredsbrud bragte til at begynde med ingen synderlig Forandring i Forholdene i Vejle Amt. Pfalzgrev Philip af Sultzbach blev som Aaret forud efterladt paa Halvøen med Befaling til at sikre sig Landet fra Elben til Skagen, og navnlig forsøge at overrumple de holstenske Fæstninger. Dette mislykkes dog; baade Rendsborg og Glückstadt blev i Kon-

gens Magt, hvad der var til stor Gavn, da Hjælpen nærmede sig Syd fra.

Pfalzgreven af Sulzbach raadede over 6,000 Ryttere og 2,000 Mand Fodfolk; han havde Befaling til at forsvare Ejderovergangene saa længe som muligt, og, naar han veg derfra, at gaa tilbage til Frederiksodde, hvis Befæstning nu af al Magt blev udbedret, og til hvis Provantering hele Omegnen maatte bidrage.

Det blev saaledes denne Gang Danmarks Fjender, som skulde forsvare den gamle Rigsgrænse ved Ejderen, og Danmarks Venner, som skulde angribe den. Forsvaret blev imidlertid kun kort. Den 22. Septbr. gik Kurfyrsten af Brandenburg over Elben, og snart efter opgav Svenskerne Stillingen bag Ejderen og gik tilbage med et mindre Korps til Als, men Hovedstyrken til Kolding og Frederiksodde.

Den Hær, som nu rykkede ind i Sønderjylland, og som inden ret længe kom til at hemsøge Vejle Amt, var sammensat af mange Slags Folk. Paa Kongen af Danmarks Vegne førtes Befalingen i Hertugdømmerne af en erfaren og dygtig Krigsmand, Ernst Albrecht von Eberstein; han havde deltaget i Trediveaarskrigen fra først til sidst uden smaalig Hensyn til, om han kæmpede for Katolicismen eller Protestantismen, og var kejserlig Feltmarschalløjtnant, da Frederik den tredje tog ham i sin Tjeneste som Chef for sine hvervede Regimenter. Ved det ny Fredsbrud fik han Kommandoen i Hertugdømmerne og søgte der at hverve Tropper, saa godt de meget knappe Penge-midler tillod.

Hovedmassen af Undsætningshæren dannedes dog af Sveriges Fjender, som de vel bør kaldes fremfor Danmarks Venner. Kurfyrst Friedrich Wilhelm af Brandenburg, »den store Kurfyrste«, samlede 16,000

Mand, og denne Hær blev yderligere forstærket med 11,000 Østerrigere under kejserlig Feltmarschal, Greve Raymund af Montecuculi og 5,000 Polakker under Fyrst Stephan Czarnetzky (Czarniecki); Brandenburger og Østerrigere mod Sønderjylland som 200 Aar senere. Den 28. September holdes Krigsraad i Rendsborg for at fastslaa Angrebsplanen; men under Mødet kommer nogle Bønder fra Omegnen og meddeler, at Pfalzgreven har rømmet sine Stillinger og er gaaet tilbage, samt at Generalmajor Bötticher i Uorden er vegen fra Ribe til Frederiksodde. Dagen efter drog Kurfyrsten til Slesvig By, og d. 2. Oktober træffer vi ham Vest paa i Husum. Beretningen om hans Dagsrejser giver sørgelige Oplysninger om Landets Tilstand. Det noteres næsten daglig, at der spises medbragt koldt Køkken i en ødelagt Landsby; bedre saa det næppe ud Nord for Kongeaaen.

Fremrykningen foregik kun langsomt, og alt imens levede man i det sydlige Jylland under Trykket af det svenske Herredømme, samt Forventning om haarde Kampe, naar Svenskerne Fjender naaede frem, og i Ængstelse for, hvorledes det gik med Kongen og Hovedstaden. Kronborgs Fald vakte mørke Anelser, og Efterretningens Paalidelighed kunde ikke betvivles, da Slottets Kommandant, Oberst Beenfeld, kom til Kolding; den 26. September blev han set der.

Den 15. Oktober blev der indbragt til Husum en svensk Løjtnant og 10 Mand, fanget ved Ribe. Den 27. kom Kurfyrsten til Flensborg, og Dagen efter mødte de danske Udsendinge, Henrik Rantzau og Frederik Ahlefeldt, ham der for at fremskynde hans Marsch Nord paa; men Fremrykningen blev dog stadig præget af den samme Langsomhed. Den 10. November blev der holdt Krigsraad i Flensborg; Kurfyrsten

hævdede bestemt, at indcn Als og Sønderborg var taget, kunde der ikke tænkes paa videre Fremtrængen i Jylland.

Strejffpartier havde dog alt været oppe Nord for Kolding. Den 1. November kunde Eberstein melde Kong Frederik, at et kurfyrsteligt Parti var gaaet frem i Jylland mod Frederiksodde og havde ødelagt et stærkt svensk Parti, fanget Major Manteufel og to Ritmestre og fældet Ritmester Kruse. Feltmarskalken udtaler samtidig sin Beklagelse over, at Kurfyrsten gik saa langsomt frem, fordi han ventede paa sit Fodfolk, og ikke avancerede nærmere paa Fjenden i Jylland og ved Frederiksodde.

De første af vore saakaldte Venner, som overskred Grænsen mellem Nørre- og Sønderjylland, var Polakkerne under Czarniecki; besynderligt udseende Folk, hvis Sprog og Levevis helt afveg fra Rigets Børns. Den polske Hær bestod udelukkende af Ryttere; Brandenburgerne og de Kejserslige havde dog noget Fodfolk med, men Polakkerne sad alle til Hest. Kærnen dannedes af Husarer i pragtfulde Dragter, som vakte Beundring hvor de kom frem; Tømmerne var prydet med Sølvknapper, Sadel og Skabrak oversaaet med Guld- og Sølvbroderi, Kyrasset dækket af et Tiger- eller Leopardskind, og bag paa oppe ved Skuldrene var der fæstet Gribbevinger, der, naar Rytteren satte af Sted i Karriere, ved deres Susen ligesom indgav ham den Forestilling, at han fløj. Vaabnene var, foruden Kyras og Hjelm, Brynjeærmer, Pistol, en bred, lang Krumsabel og en lang Lanse, der endte i en Jærnspids, til hvilken var fastgjort en lille Fane. Mangen polsk Adelsmand havde anbragt hele sin Formue i denne kostbare Udrustning; kun polske Adelsmænd tjente blandt Husarerne, og hver af dem med-

bragte en eller to tarveligere udrustede Svende. I Wójewoden af Sandomierz, Zamojski's Husarfane, bar Svendene saaledes høj rød Uniform; de andre Husarer kaldte dem derfor for Zigøjnerne.

Det øvrige Rytteri dannedes af Kosakker, eller som de ogsaa kaldes Panserryttere; de stammede nemlig ikke fra Kosaklandene, men sammensattes ligesom Husarerne af polske Adelsmænd med deres Svende; de var væbnet med Krumsabel og Bue, Ringpanser og Hjelme med et Jærnnæt, der faldt ned over Skuldrene og spændtes fast under Hagen. Af Fremmede var der i Czarniecki's Hær kun en Eskadron Semener, hovedsagelig Rumæner, iblandet med meget saummenløbet Pak allesteds fra; de var væbnet med Bue, Pistol og Sabel. De udgjorde tilligemed en Eskadron hvervede Dragoner Hærens sletteste Del, og det var dem, Samtiden betegnede som Kosakker, Tartarer og Tyrker.

Kongen af Frankrigs Gesandt, som i 1659 var i Nørrejylland, udtaler om Husarer og Panserryttere: »De var alle tapre Folk, Størstedelen Adelsmænd, vel ridende og væbnet med Pile og Pistoler«; han roser dem i Modsætning til de Kejserslige for deres store Høflighed. Det sagdes ogsaa om den polske Hær, at der ikke fandtes nogen anden Hær i Evropa, i hvilken Oplysningen stod saa højt og var saa almindelig; men trods alle disse Lovord efterlod de dog i Danmark det sletteste Ry.

Da denne glimrende, brogede Rytterskare nærmede sig Nørrejyllands Grænse, blev der sendt et Kommando forud mod Kolding for at se, hvorledes det stod til der; Kommandoet blev næsten helt nedhugget af Svenskerne. For at hævne dette, førte Czarniecki paa Juleaftensdag sit Korps over Kolding Aa mod Koldinghus,

som Svenskerne holdt besat for at spærre Vejen. Inden Polakkerne skred til Angreb, havde den semeniske Eskadron indsamlet alle de Øxer, som kunde opdri- ves i Omegnen, vel omkring 500 Stykker; de blev fordelt blandt Husarerne, Panserrytterne og Dragonerne. Ved Midnat blev der blæst til Opbrud, og Tropperne fik Befaling til at være rede til Storm om en Time. Hver Mand skulde bære et Knippe Halm foran sig paa Brystet til Værn mod Kuglerne fra Haandskytset, og alle skulde straks løbe ind under Muren og trykke sig op ad den, saa godt de formaaede, for at undgaa at blive ramt fra oven og blive sat i Stand til at dække Kammeraterne.

Ved Daggry rykkede Polakkerne frem mod Byen. Husarløjtnanten Jan Pasck, hvis samtidige Optegnelser er brugte til Fremstillingen af Polakkernes Færd*, fortæller saaledes om den nu begyndte Kamp.

Vi var nu fem Mand af vor Eskadron hos Svendene, men Kommandoen var efter Sædvane overladt mig, thi jeg havde den saa længe, indtil de gamle Soldater aller fik Lyst til at overtage den. Vi befalede os i Guds og hans allerhelligste Moders Varetægt, og enhver af os aflagde Løfter til Guds hellige Majestæt og tog Afsked med sine Kammerater i Bevidstheden om, at vi gik Døden i Møde. Pater Pickarski, en Jesuit, holdt en Formaningstale til os, medens Pater Dombrowski, ligeledes en Jesuit, red hen til de andre Regimenter. Han græd næsten mer end han talte, thi skønt han ikke var nogen daarlig Prædikant, havde han den Fejl, at han brast i Graad, naar han begyndte at tale, saa at han ikke kunde komme til Ende med sin Prædiken, og alle lø ad ham.

* Polakkerne i Danmark 1659. efter Jan Pascks Erindringer ved Stanislaus Rosznecki.

Svenskerne og Polakkerne havde udkæmpet mangen haard Strid sammen, men Svenskerne havde næsten al Tid været de sejrende. Da der blev sendt en Trompeter til dem med Opfordring til at overgive Koldinghus og med Trusel om alle mulige Ulykker, hvis det ikke skete, svarede de derfor stolt tilbage: »Hvis I vil, da gør med os, hvad eders krigerske Tænkemaade byder eder. Lige saa lidt som vi har frygtet eder i Polen, vil vi frygte eder her.« Svenskerne skattede heller ikke deres Modstandere højt; de havde ingen Kanoner med, hvad der var misligt ved Angreb paa en Borg; desuden mente de, der kun var et Regiment Fodfolk (i Virkeligheden de afsiddede Dragoner) foruden Piazevzynskis fire polske Adelseskadroner og 300 Semener; men Rytterne, sagde Svenskerne, var ikke vant til at løbe Storm og vilde derfor smøre Hæser ved første Salve! Fra Vinduer og Skydchuller aabnede Forsvarerne Ilden, saa snart Angriberne kom nær nok.

Polakkerne steg af Hestene. Hver Svend holdt sit Halmknippe foran Brystet, men Adelsmændene stode paa deres Harnisk. I det samme kom Wójewoden, Czarniecki, ridende og raabte til dem: »Herren og hans hellige Navn lage eder i sin Varetægt. Saa gaa da paa, og naar I er kommen over Graven, sæt da i fuld Firspring ind under Muren, thi der vil de ikke kunne tilføje jer synderlig Skade«. Da Kristi Fødselsdag nu var ved at bryde frem, istemte Jan Pasek og hans Folk Salmen »Lover alle denne Konge«, Nabo-Eskadronen sang med, og Gud magede det saa, fortæller Pasek, at ikke en eneste Mand faldt i de Eskadroner, som var begyndt Kampen med Salmesang, medens de andre mistede hver 10. Mand.

I Løb styrtede Polakkerne frem og ned ad Grav-

skraaningen. Halmknipperne gjorde god Nytte; der fandtes senere adskillige Kugler i dem, som kun var gaaet halvt igennem. Flere af Halmknipperne kom i Brand, og Bærerne kastede dem i Graven, andre fulgte Exemplet, og derved dannedes en Overgang. Gravskraaningen paa den modsatte Side var ikke let at bestige, især for dem, som endnu bar Halmknipper, da der laa Sne paa den, men de, som var kommen op, rakte de andre Haanden og hjalp dem. Jan Pasek bød sine Folk raabe »Jesus Maria«, da de stormede op ad den indre Gravskraaning; de andre, fortæller han, raabte »Hu, hu, hu«, »thi«, tilføjede han, »jeg haabede, at Jesus vilde hjælpe mig mer end en eller anden Hr. Hu«.

Kuglerne faldt som Hagl, Jammerskrig hørtes trindt om, og mange sank død til Jorden. Jan Pasek og hans Folk naaede frem til en kolossal Pille eller snarere en Karnapbygning, i hvilken var aubragt et Vindue med meget svært Jærngitter, og han bød sine Folk skiftevis at arbejde paa at hugge Hul gennem Muren under Gitret. I Elagen oven over var der imidlertid et lignende Vindue med Gitter, og derfra fyrede Svenskerne ned paa Polakkerne, dog kun med Pistoler, andre Skydevaaben tillod Pladsen ikke at bruge. Jan Pasek lod 15 af sine Folk rette deres Bøsser mod Vinduet og fyre, naar de saa en Haand stikke frem. Efter Salven faldt en Pistol ned paa Jorden, og Svenskerne indskrænkede sig til at kaste med Sten. Endelig blev Hullet i Muren stort nok til, at en Mand kunde krybe ind igennem det, og en Frivillig meldte sig strax for at vove Forsøget. Da han var halvvejs inde, greb en Svensker ham i Kraven; han udstødte et Brøl; hans Landsmænd tog ham ved Benene, og saaledes halede de i den ulykkelige Polak, som raabte:

»For Guds Skyld, saa slip mig dog, I haler mig jo midt over.« — »Skyd ind ad Vinduet«, raabte Jan Pasek til sine Folk. Da Skuddene faldt, slap Svenskerne deres Tag, og en for en trængte Polakkerne, saa hurtigt som muligt, gennem Hullet. Snart stod halvandet Hundrede Mand indenfor Muren. Rimeligvis har det været den sydlige Fløj, Polakkerne er trængt ind i; selv omtaler de Rummet, de havde naaet, som »Hvælvingen«. Det berettes nemlig, at lige efter, de var kommen ind, kom et Par Delinger svenske Musketterer til, men de fik en Salve, saa sex af dem døde, og Resten flygtede ud i Slotsgaarden.

Polakkerne fulgte efter. Der var ingen Fjender at se, men inde i Slottet blev der blæst og fra Vinduerne viftet med hvide Faner til Tegn paa Overgivelse, trods Svenskernes tidligere Udtalelse om, at de ikke vilde bede om Pardon.

Koldinghus' svenske Besætning var nemlig ikke stor, meget over 100 Mand har der næppe været, og da Polakkerne stod i Staldgaarden, var videre Forsvar umuligt.

Kampen var næsten helt forbi, men den afløstes af et Myrderi, som stiller Polakkerne i et hæsligt Lys, hvor meget de saa selv roser deres Adelsskab og Dannelse.

Saa snart Svenskerne saa Polakkerne i Slotsgaarden, begyndte de at strømme derned. Først kom en lille Skare ned ad Trappen fra Kommandantens Værelser. Jan Pasek ordnede sine Folk paa en Række, som i en Halvmaane, rimeligvis med Ryggen til den søndre Fløj, og bød dem strax trække blank, naar de havde skudt den første Salve. »Kampsignalerne lød, der blev slaaet paa Tromme, man hørte Larin, Skrig og Bulder, og Svenskerne rykkede ud paa Slotspladsen

og tog strax Opstilling. Vi gik frem imod dem og fyrede, da andre fjendtlige Soldater i det samme kom flygtende ud fra de Værelser, som laa ved Porten. Obersløjtnant Tetwin havde nemlig splittet dem ad med sine Dragoner. Vi løb da først ind paa dem, der fyrede paa os fra Fronten, og efter at der var falden en Del Folk paa begge Sider, lod vi Fjenden springe over Klingen; nogle styrtede om paa Trappen, hvor de var kommen fra, andre blev strax afskaaret af vor venstre Fløj og nedhugget. Ogsaa de Svenske, som flygtede for Tetwin, kom os rigtig belejligt, og vi nedsablede dem, ligesom deres Kammerater, i Hobevis.

Efter dette Blodbad spredte Polakkerne sig i Slottet for at plyndre. De gennemstøvede alle Kroge, huggede enhver ned, de traf paa, og gjorde godt Bytte. Tetwins Dragoner blev skuffede, da de kom, og Oberstløjtnanten udbrød forbauset, da han kun saa 15 polske Adelsmænd i Slotsgaarden, medens denne forøvrigt var bestrøet med Lig: »Hvem har gjort det af med disse Folk, I er jo kun saa faa?« ... »Det har vi, men der er nok tilbage til jer; se bare, hvor de kigger ud af Taarnet.«

Saa fortæller Jan Pasek en modbydelig Historic. En ung Knøs kommer med en tyk Officer, han har fanget; Jan Pasek siger til ham: »Giv mig ham, saa skal han faa sin Bekomst«. Men Knøsen bad: »Lad mig først klæde ham af, ellers bliver hans pæne Klæder jo blodige«. Medens han drog Klæderne af ham, kom en anden polsk Adelsmand til og sagde: »Hr. Broder, han har en alt for tyk Hals for Eders unge Haand; jeg vil gøre det af med ham«. Til Held for den ulykkelige Fange blev dette Ordskifte i det samme afbrudt af et Brag, Murene drøned, Marmor- og Ala-

baststumper fløj til alle Sider. De plyndrende Soldater havde i Hvælyingen under et Taarn fundet nogle Tønder med Krudt og nyttede Løjligheden til at forsyne sig; en Dragon kom uforsigtig Tønderne for nær med sin tændte Lunle, og en Gnist faldt i Krudtet. I samme Nu fulgte Explosionen. En Kvindestatue, som blev slynget over mod Tropperne, fandt de, saa saa levende ud, at de kaldte hende »Kommandantens Kone«.

Det var i dette Taarn, at den svenske Kommandant og hans faa endnu levende Mænd havde søgt Tilflugt, og derfra bad de, »dog ikke lige straks, om Pardon«. Explosionen gjorde Ende paa deres Lidelser; de blev slyngede i Vejret og faldt, som Jan Pasek bemærker, siden ned i Havet som Frøer. Det kan han imidlertid umuligt have set fra Staldgaarden. »De Usselrygge«, fortsætter han i sit Had til Svenskerne, »vilde, for at undgaa Polakkerne, flygte til Himlen, men der slap de ikke ind. Sct. Peder smækkede straks Porten i og sagde: »I Slyngler paastaar, at de Helliges Naade ikke nytter noget, og at deres Forbøn hos Vorherre er betydningsløs og unødvendig. I Kirken i Krakøvilde I opstalde eders Heste for at skræmme Jesuiterne, saa at de Stakler maatte slaa sig sammen om at give jer Løsepenge«. Hele Polakkens Had til Nationalfjenden, Svenskeren, ligger i disse Ord, som lægges Sct. Peder i Munden, og Jan Pasek tilløjer yderligere: »Du barmhjærlige Gud, hvor retfærdige er dine Veje«, og han sammenligner saa Svenskernes Adfærd ved Kampen om det polske Slot Sandomierz med den, der nu som Hævn vises mod dem paa Koldinghus.

Det Slotstaarn, som sprang i Luften, har næppe, som tidligere antaget, været det af Christian IV byggede Kæmpetaarn. Beskrivelsen passer heller ikke

paa det: »I den yderste Fløj af Slottet, lige ved Havet, stod der et Taarn, som for oven ikke havde noget Tag, men var fladt ligesom Gulvet i en Stue, helt dækket med Tin og forsynet med forgyldte Messingrønder, rundt om var der anbragt Rækværker og i Hjørnerne Statuer, ligledes af Messing, men stærkt forgyldte, paa sine Steder fandtes ogsaa Figurer af hvidt Marmor, der saa aldeles ud, som om de var levende«. Koldinghus havde den Gang tre Trappetaarne i Hjørnerne med flade Blytage, omgivet af Sandstens Rækværk; det har enten været »Dronningens Trappe«, som laa lige inden for Porten til højre, »Kirketrappen«, mellem den nordlige og vestlige Fløj, eller »Prinsens Trappe«, mellem den vestlige og sydlige Fløj. Rimeligvis har det været det sidste, da det betegnes som liggende »i den yderste Fløj af Slottet, lige ved Havet«. Havel maa vel her betyde Fjorden, og Taarnet ved Prinsens Trappe svarer vel nærmest til denne Beliggenhed. »Paa dette Taarn«, fortælles der videre, »eller snarere i denne Sal plejede Kongerne at møde sig og afholde Festmaaltider, Baller og forskellige Gilder, li Beliggenheden er henrivende, og Kongen kan derfra se næsten alle Lande i sit Rige og desuden en Del af Sverige.« Den sidste Bemærkning vidner om Forfatterens ringe geografiske Kundskaber; Polakkerne troede blandt andet, at Als hørte til Sverige. Koldinghus' Lensregnskaber, som Udgiveren af Jan Pascks Optegnelser nøjagtig har gennemgaaet, udviser, at de aarlige Udgifter til Reparation af »det store fire kantede Toren« kun er ubetydelig i den følgende Aarrække, saa intet lyder paa, at det har lidt en større Ødelæggelse.

Tre Timer efter Angrebets Begyndelse var baade Kampen og Plyndringen forbi; Czarniecki lod Kaptajn

Wansowicz besatte Slottet med sine Folk; de andre drog til Kvartererne for at høre Julemessen efter det blodige Morgenværk.

Hæren samlede til Gudstjeneste i en Skov nær Kolding; Alteret var Stubben af en gammel, fældet Eg; der maatte tændes Baal for at opvarme den frosne Altervin. Te deum laudamus rungede gennem Skoven. Da Jan Pasek hjalp Præsten Messesærken paa, sagde Czarniecki til ham: »Hr. Broder, vask dog i det mindste Eders Hænder«; men hertil svarede Præsten: »Det gør intet til Sagen, Gud væmmes ikke ved det Blod, der er udgydt i hans Navn«.

Et Par Dage efter forsøgte et svensk Kommando fra Frederiksdal uden Held at tage Slottet tilbage. Det blev i Polakkernes Magt, indtil det udplyndret og ramponeret blev givet tilbage til Kong Frederik d. tredie, som atter lod det sætte i Stand. Kun i Kirken, som var bleven brugt til Hestestald, henstod Alteret længe ødelagt som et Minde om Svenskerne og Polakkernes Vandalisme.

Den 6. December var Brandenburgerne gaaet over til Als, dækket af en dansk-hollandsk Eskadre. Rutger Ascheberg formaede ikke at forsvare Øen med sine 1,000 Mand; han slap imidlertid bort ad Søvejen, og 10. December var Øen erobret. Kurfyrsten drog nu til Ribe med sine Brandenburger, han kom der ned d. 23. December. Montecuculi tog Kvarter i Haderslev, og Polakkerne slog sig ned i Egnen omkring Kolding. Derfra strejfede de frem mod Frederiksdal, og Vejen over Gudsø til Fæstningen blev Vidne til mange Rytterkampe. En Tid lang havde Polakkerne deres Hovedlejr ved Lilleballe i Eltang Sogn; derfra blev Egnen trindt om hjemsøgt med Rov og Brand, og Skovene blev fuldstændig forhuggede. Egnen led

saa meget, at det 1660 kunde siges om Elbo Herred: »Alle Bygninger uden Undtagelse var af Fjenden og Krigsfolket (med Krigsfolket menes her vore Venner Brandenburgerne, Østerrigerne og Polakkerne) ganske afbrændt, ruineret og ødelagt, saa der ikke fandtes nogen Bygning enten i Byer eller paa Landet, Gaarde Boel eller Huse; men de var alle øde. I Brusk Herred var en hel Del Huse og Gaarde afbrændt og nedrevet, de levnedes ruinerede og ganske øde.«

Polakkerne havde ogsaa værst Ry paa sig, hvilket ikke vil sige lidet. En Kvinde fra Sønderjylland, som i Vinteren 1658 var i Besøg paa Fyn, siges at have sagt der: »I Godtfolk her paa Fyn er nu flux bedre faren end vi andre i Holsten og Jylland, for I kan langt fredeligere og bedre omgaas med Landsens Fjender, end vi med Landsens Beskærmere. Naar Svensken faar hos eder sit Deputat, saa lader han sig nøje og beegner eder ikke med nogen haard Medfart og Overlast. Men hvorledes de fremmede Auxilær-Folk, som vor Konges Allierede har sendt herind i Riget, og i Særdeleshed hine forbandede Polakker, holder Hus her hos os, det maa Gud sig over forbarne«.

Dagen efter Nyaarsdag 1659 gik Greven af Montecuculi og den brandenborgske General Fyrsten af Anhalt frem for at undersøge Forholdene ved Frederiksojde, dækket af 4,000 Ryttere. En Milsvej fra Fæstningen stødte Tropperne om Natten paa en svensk Rytterafdeling paa 300 Mand, som hurtig blev angrebet og kastet; kun faa af Svenskerne slap derfra, og dem, der troede at være frelste, faldt i Hænderne paa Polakkerne, som efter Sædvane gjorde kort Proces med dem. Oberstløjtnant Hvithorst af Königsmarks Regiment, en Major, fire Ritmestre, to Løjtnanter og mange andre Underofficerer blev paa Stedet tillige med mange flere.

Fæstningen fandt man saaledes besat og beskaffet, at man ikke let forsøgte noget imod den. Den 14. Januar holdt Kurfyrsten Krigsraad i Ribe, og det vedtoges der, at Angrebet paa Frederiksdode skulde fremmes. Forplejningsvanskeligheder tvang dog til at sprede Tropperne mere. Kurfyrsten drog selv til Viborg, hvor han var den 27. Januar. En Del af Polakkerne kom til Aarhus og Æbeltoft. Montecuculi og hans Østerrigere holdt sammen med en Del af den polske Styrke Frederiksdode indesluttet. Hele den jydsk Halvø blev rensat for svenske Tropper, men Beboerne vandt kun lidt derved; Vennerne hærgede og brændte værre end Fjenderne. Især forargede del Jyderne, at der blev holdt katolsk Gudstjeneste i deres Kirker, endog i Ribe Domkirke læste en Jesuit Messe; vel sagtens den sidste katolske Messe i den gamle Domkirke.

Da det glade Budskab om Svenskernes Nederlag ved Stormen paa København Natten mellem den 10. og 11. Februar naaede over til Jylland, manede det til ny Anstrengelser for at faa den fælles Fjende dreven ud; men inden der kunde være Tale om at gaa over til Øerne, maatte Frederiksdode være generobret, og mod dette Maal samledes derfor Hovedmassen af de i Nørrejylland staaende Tropper. Kurfyrsten af Brandenburg kom selv til Lejren foran Frederiksdode. Montecuculi var der alt med sine Østerrigere, og Czarniecki samlede de fleste af sine polske Ryttere der. Generalmajor Claus Ahlefeldt var kommen til Aalborg for i Kongen af Danmarks Navn at overtage det gevundne Land. Hans Navn havde en god Klang, del var ham, som egenhændig havde nedstødt med en Partisan den første svenske Officer, som naaede op paa Københavns Vold. Hans første Iverv maatte blive at bringe mere Kraft ind i de allierede Troppers Handlinger.

I Frederiksdode befalede den svenske Generalmajor Bötticher; Fæstningen havde en Besætning af omtrent 3,000 Mand, men den var et all andet end behageligt Opholdssted. De ved Stormen dræbte Danskes Lig var kun slet begravet, sparsomt tildækkede med et alt for tyndt Lag Jord, og deres Uddunstninger spredte en hæsliq Stank over Byen og fremkaldte pestagtige Sygdomme. Den krigskyndige svenske Kommandant skønnede desuden Besætningen til at være lovlig svag, skønt den i Tal var lige saa stærk som den danske Besætning, der havde kæmpet paa Voldene, til Rytterangrebet i Ryggen gjorde Forsvaret umuligt, og i Kampværdi var den svenske Besætning den tidligere danske mindst tre Gange overlegen. Da Kurfyrsten sammendrog Hæren foran Frederiksdode, rømmede Svenskerne derfor sidst i Marts Maaned Byvolden, efter at have ødelagt den saa meget som mulig. Største Delen af Besætningen drog over til Fyn, og der blev kun efterladt en mindre Styrke i Citadellet paa Bersodde.

Mod dette blev Angrebet ført; men der hengik over halvanden Maaned, inden der kom ret Alvor deri. Den 16. Maj blev Løbegravene aabnede og om Natten ført saa tæt ind under Volden, at man ikke blot kunde naa ham med Kanoner, men ogsaa med Musketter. Dagen igennem vedligeholdte Svenskerne en heftig Ild, som gjorde alt Arbejde ved Løbegravene umuligt, og Tropperne maatte staa under Vaaben for at møde et muligt Udfald. Den 17. Maj blev der kæmpet haardt om Kastellets Udværker, og Svenskerne mistede en af deres Skanser. De besluttede derfor den paafølgende Nat i al Stilhed at redde sig over til Fyn. Skjult af Mørket gik de om Bord i deres Skibe, medens der fra Voldene ud mod Lejren hørtes Skrig, Larm og Skydning; det meste Skyts og næsten al deres Pro-

viant førte Svenskerne med sig. Bastionerne havde de undermineret og lagt Lunter ved, som kunde brænde til hen paa Morgenstunden, da de antog Fjenden vilde trænge ind i Kastellet.

Den 18. om Morgenen, det var en Lørdag, var alt stille paa Kastellets Volde, men pludselig saas fra Løbegraven, at man viftede med Fanen fra Volden, og samtidig hørtes Raabet »Kongen af Danmark leve.« Fra Lejren ilede straks Marodører til for at plyndre, men Wojewod Czarniecki, som anede Svig, satte Vagt ved Adgangene til Kastellet og forbød alle at komme derind. Alt, hvad der var at røve, indskrænkede sig for øvrigt til en Smule Grøntsager, som var henlagt netop over Minerne. Takket være Wojewodens Forsigtighed gjorde Minerne ingen Skade, da de sprang, selv Volden og Bygningerne led intet derved; kun to aflange Bygninger, der saa ud som Skure og vistnok var Magasiner, brændte. 13 fornaglede Jærnstykker var alt det Bytte, der blev gjort.

Frederiksodde fik nu en brandenburgsk Besætning. Spredte Brandtomter, hen over hvilke Vinden førte Stank af de slet begravede Dødes Lig, delvis sløjfede eller sprængte Fæstningsværker, de faa endnu i Live værende Borgere, spredte tiggefærdige over hele Jylland, saaledes saa Frederiksodde ud, da Svenskerne forlod den.

Kurfyrsten af Brandenburg blev endnu nogen Tid paa Egnen; den 24. Maj daterer han et Brev fra Feltlejren ved Frederiksodde. Siden drog han, som vi snart skal se, ned ad Kolding til for at lede Overgangsforsøgene over Beltet. Frederiksodde har vistnok, i det mindste for en Tid, staaet fuldstændig forladt. Der berettes saaledes, at en svensk Eskadre den 17. Juni kastede Mandskab ind i Fæstningen, rimeligvis

dog kun for ganske kort Tid. Maaske foranlediget derved blev den atter besat af Kurfyrstens Tropper, men han krævede bestandig af Eberstein, at der skulde komme dansk Besætning og truede endog med at sløjfe alle Fæstningsværkerne, hvis det ikke skete. Eberstein var vanskelig stillet, han havde nemlig ingen Folk at sende derhen. Den 23. Juli skrev han til Kongen, at han agtede at besætte Skansen ved Frederiksodde med kgl. Maj.'s Folk, saa snart han blev enig med Kongens Udsendinge derom, det skulde være Folk fra Vendsyssel og Jylland tillige med Major Harloffs Kompagni af Oberst Krag's Regiment. Endnu den 20. August maa Eberstein dog melde Kongen, at Kurfyrsten havde skrevet til ham om at besætte Frederiksodde, Kolding, Aabenraa og Tønder med kongelige Tropper, naar de Allierede drog bort, men Eberstein har ikke mere Fodfolk, end hvad Fæstningerne og Skanserne i Holsten nødvendigvis kræver; han havde derfor skrevet baade til Claus og Hans Ahlefeldt for at formaa en af dem til at sende Besætning til Frederiksodde, men han beder Kongen bevæge Kurfyrsten til ikke saa snart at forlade og demolere Skansen ved Frederiksodde, til højeste og største Skade for Kongelig Majestæts Land og Folk.

Fire Dage senere meldte Eberstein paany, at Kurfyrsten, inden han drog hjem, havde givet ham Befalingen over de kurfyrstelige Tropper, som endnu stod i Riget, derved lettedes Ordningen noget. Eberstein havde nu Kommandoen paa hele Halvøen, og efter Samraad med kongelig Majestæts Udsendinge, Rigsraaden Otto Krag og Generalmajor Frederik Ahlefeldt, bestemte han det Krag'ske Regiment, som var udskrevet i Vendsyssel, til Besætning i Fæstningen. Den 27. August var de nødvendige Ordre i saa Hen-

secnde udgivne. Oberst Krag's Regiment skulde forlægges til Frederiksdodde og Kolding, og det øvrige Fodfolk, som var paa Fehmern, skulde følge Feltmarskalken selv derhen. Oberstløjtnant Möller skulde være Kommandant i Frederiksdodde og Major Harloff paa Koldinghus.

Hvornaar de to Officerer indtraf med deres Folk, kan næppe siges; men i Løbet af September Maaned har baade Frederiksdodde og Koldinghus igen faaet dansk Besætning.

Paa den Tid var største Delen af de allierede Tropper naaet over til Fyn, men det havde rigtignok kostet store Anstrengelser og forud voldt mange Skuffelser.

Efter Frederiksdoddes Generobring den 18. Maj 1659 var Overgangen til Fyn den næste Opgave, som krævede sin Løsning. Den kejserlige Feltherre Montecuculi havde vel Betæneligheder ved at føre sine Tropper over Søen, saaledes at deres Tilbagevenden var afhængig af den, der var Herre paa Havet, men Markgreven af Brandenburg beroligede ham og tog Ansvar paa sig lige over for Kejseren.

Da det gik mod Sommeren, nyttede det ikke at vente, til Isen atter slog Bro; men heldigvis havde den hollandske og dansk-norske Flaade rensat Søen, saa paa Havet truede ingen Fare. Syv hollandske og danske Krigsskibe ankrede ud for Stenderup Hage, og omkring dem samledes en stor Mængde Transportfartøjer, som Claus Ahlefeldt havde bragt sammen fra hele Østkysten af Jylland. I Stenderup havde Feltmarskalk Montecuculi sit Hovedkvarter, og i Omegnen laa henved 9,000 østerrigske Tropper indkvarterede.

Det blev besluttet først at tage Fænø for derfra senere at gaa over til Fyn. Det første Forsøg gjordes den 31. Maj, men det mislykkedes, maaske paa Grund

af Strøm og Vind, maaske formedelst Landgangen mødte større Modstand end paaregnet. Dagen efter aabnede Orlogsmændene Ilden mod den lille fynske Ø, og under Dækning heraf styrede Transportskibene fuldt lastede med Soldater mod Land. Her mødte Generalmajor Weiher med ca. 400 svenske Musketterer og gjorde tapper Modstand; da Musketterne var af-fyret, gik de frem til Nærkamp og slog deres Mod-standere i Hovedet med Musketpiberne, Bajonetter kendte man ikke den Gang; men Rytteriet holdt ikke saa godt Stand som Fodfolket, det flyede ned til Indskibningsstedet og blev overført til Fyn. Fodfolket maatte følge efter og slap ligeledes bort, om end med stort Tab. Paa svensk Side faldt Oberst Pober, to Ritmestre og omtrent 100 Mand, desuden mistede de 6 Feltkanoner; om Østerrigernes Tab meldes intet; men det har næppe været mindre.

Fænø var saaledes vundet; men derved blev det ogsaa den Gang. Svenskerne paa Fyn havde faaet Tid til at samle sig ud til Kysten, takket være General Weiheres tapre Modstand, og alle Forsøg paa at faa fast Fod hinsides Fænø Sund, mislykkedes. Forsøget blev derfor opgivet. Største Delen af Tropperne vendte atter tilbage til Slenderup, sikkert til liden Glæde for Bønderne, men der blev dog efterladt en Besætning paa Øen. Senere kom Kurfyrsten af Brandenburg selv derover for at undersøge Lejligheden til Landgang paa Fyn.

Forsøget fra Fænø blev dog ikke gentaget, og det synes, som om Herredømmet i Beltet endogsaa en Tid er gledet over til Svenskerne. Hollænderne var højst upaalidelige Hjælpere, og kaldte deres Skibe bort. En svensk Eskadre satte endog den 17. Juni, som nævnt, Mandskab i Land i Frederiksodde, som vel var bleven

forladt, da Tropperne blev sammendraget i Lejren ved Stenderup.

Imidlertid stødte Generalløjtnant Hans von Ahlefeldt til Hæren ved Stenderup med 12 Rytterkompagnier og noget Fodfolk kongelige Tropper, og det blev besluttet, at en Landgang ved Middelfart skulde prøves.

Den 28. Juni om Morgenen meget tidlig blev Montecuculis og Hans Ahlefeldts Krigere indladede i 60 Jagter og en Del Pramme og Baade og dækket af 6 Orlogsskibe under en hollandsk Admiral, medens Kurfyrsten af Brandenburgs Hær opmarscherede paa Kysten fra Lyngsodde hen imod Sønderkov og lod det svære Skyts, dog uden synderlig Virkning, spille over mod Svenskerne, som samlede sig nær Kysten lige over for. Kl. 6 om Morgenen stod den store Sejlerskare Vest om Færø Kalv, ind paa Kolding Fjord og videre over mod Middelfart. Orlogsskibene aabnede deres Ild mod de svenske Tropper paa Kysten, hjulpet af Kurfyrstens Kanoner fra Skansen ved Lyngsodde. I fire Timer fortsattes denne Kanonade, til liden Skade, men større Gavn for Svenskerne, som derved fik Tid til at samle sig henimod det truede Punkt. Carl Gustav Wrangel havde selv Kommandoen, og han spildte ikke Tiden. Da Landgangsfartøjerne endelig nærmede sig, blev de modtaget med en saa voldsom Musketild, at ingen af dem kom Kysten paa et Stenkast nær. Samtidig spillede nogle større Stykker, som Wrangel havde faaet slæbt ned til Stranden, med god Virkning mod Orlogsmændene. Montecuculi blev selv saaret af en Træsplint i Læggen, Angrebet blev fuldstændig afslaaet, og Baadene med Tropperne om Bord drev, da Vinden slog om, over i Møllebugten, hvor Mandskabet senere hjergede sig ind til Frederiksodde. Spredt over hele Beltet saas omkringdrivende,

blodplettede Fartøjer. Det hollandske Admiralskib blev saa ilde tilredt, at det maatte søge Læ under den jydsk Kyst.

Det var det bedrøvelige Udfald af det andet Forsøg paa at komme over til Fyn.

Modet var dog ikke dermed taget fra de allierede; de besluttede at gøre et nyt Forsøg efter en endnu større Maalestok. Angrebet skulde samtidig ske fra Stenderup Hage, Fredericia og Aabeltoft. Sidstnævnte Sted blev der samlet en betydelig Transportflaade fra Limfjordsbyerne, og for at dække den under Nedsejlingen, blev fra Lille Belt afsendt Orlogsskibene »Graa Ulv«, »St. Hans af Stralsund«, »Jomfruen af Enkhusen«, »Hollandske Prins« og »Mörnikedam«. Carl Gustaf havde imidlertid laaet Underretning herom, og sendte fra Göteborg en Eskadre under Eugländeren Oven Cox ud imod den. Efter en haard Kamp blev de hollandske Skibe erobrede. »Graa Ulv« og »Jomfruen af Enkhusen« jagede paa Land, Transportflaaden brændt, 200 brandenburgske Musketterer blev fanget paa Skibene og meget Folk nedhugget ved Svenskerne kort efter følgende Landgang. Dette skete den 23. Juli.

Dermed opgaves for den Gang Planerne om at naa over til Fyn, saa længe Svenskerne holdt Kysten besat. Da den store allierede Hær ikke gjorde nogen Nytte ved at blive i Jylland, forlod største Delen af den Halvøen til Indbyggernes udsigelige Glæde; der efterlodtes kun 4 brandenburgske, 4 østerrigske og 2 polske Regimenter, som blev underlagt den danske Feltmarskal Eberstein. Korpset besatte Holsten, Sønderjylland og den sydlige Del af Nørrejylland. Vejle Amt slap saaledes ikke endnu de ildesete Gæster.

Først hen paa Efteraaret, da der paatænktes et

Hovedangreb paa Fyn, kom Tanken om Overgangen over Lille Belt atter frem. De to Feltmarskaller, Eberstein og Schack, mødtes den 20. Oktober i Ekernefærde og aftalte Planen. Schack skulde komme fra Sjælland og lande paa Store Belts Kysten, medens Eberstein banede sig Vej over Middelfart, og sammen skulde de da knuse Svenskerne paa Fyn. Eberstein lod sin brandenburgske Næstbefalende, Generalmajor Qvast, sammendrage Hæren ved Kolding. Den 31. Oktober kom han selv derhen, men Tropperne var da endnu ikke samlet; han nyttede Tiden til at ride langs Kysten fra Stenderup Hage til Frederikssøde for at finde det gunstigste Punkt til Angrebet, og han bestemte sig for det smalleste Sted mellem Snoghøj og Kongebroen. Han raadede over et meget utilstrækkeligt Materiel, nogle faa Baade og Pramme. Admiral Markus Rodsten skulde hjælpe ham med 2 Orlogsskibe og 4 Kapere, men han var endnu kun naaet til Als Sund.

Den 2. November havde Eberstein sin Styrke samlet, alt i alt ca. 5,000 Mand; den næste Dag lod han, for at vildlede Fjenden, en stor Del af sine Tropper vise sig i Egnen Syd for Kolding Fjord og traf Forberedelser, som om de skulde overføres til Fænø. Selv gik han imidlertid med 1500 Mand til Snoghøj, hvor der var samlet 13 Baade. Den 4. November om Eftermiddagen i raakoldt Regnvejrs satte 60 Musketterer over under Kaptejn Jess Knudt. De svenske Ryttere, som gik imod dem, blev jaget paa Flugt af Kanonild fra et Batteri ved Snoghøj. De 60 Musketterer besatte en forladt Skanse, hvori de fandt 2 Kanoner; Baaden vendte tilbage til den jyske Kyst og hentede en ny Ladning Folk. I tredje Vending begyndte man at føre Rytteri over. Rytterne sad i Baadene og holdt

de ved Siden svømmende Heste i Tømmen; af over 4,000 Heste, der svømmede over, druknede kun 3. Svenskerne opgav fuldstændig Forsvaret, lod Kanonerne i Kystbatterierne i Stikken og gik tilbage mod Odense. Eberstein fik saaledes hele sin Styrke uden Tab over Beltet og slog ligeledes ind paa Vejen til Odense for efter Aftale at søge del andet danske Korps, som imidlertid tiltvang sig Landgang ved Kerteminde.

Den 14. November stod Slaget ved Nyborg, dermed var Svenskerne helt forjaget fra Landene Vest for Store Belt. Der hengik vel endnu et halvt Aar, inden Freden blev sluttet; men Vejle Amt blev ikke mere berørt af Krigsbegivenhederne. Indbyggerne vendte atter tilbage til de ødelagte Huse, de forsømte Marker, de hærgede Landsbyer, og mange Aars trofast Arbejde skulde til for atter at genvinde, hvad den frygtelige Krig havde ødet.

I min Afhandling i 1. Hefte af Aarbøgerne for 1907 har jeg Side 16 betegnet Landsbyen Hyby som liggende Nord for den nuværende Excercerplads. Hr. Lærer Thygesen Schmidt har meddelt mig, at dette er urigtigt. Hyby laa Øst for Vejlbj Vej ud for Stenhøj.

EN BYDEMAND.

Af P. ELIASSEN, Kolding.

NAAR Bydemanden i gamle Dage gik fra Hus til Hus og bød til Bryllup, var det Folks største Fornøjelse, om de kunde faa ham til at gaa i Staa midt i den lange Ramse, han havde at allevere. I *Almind* var f. Eks. Degnekonen, Madam Bramming, en stor Skælm til det. Naar Bydemanden var et Stykke nede i Ramsen, spurgte hun: »Hvad Klokkeslet var det?« eller lignende, og løb Bydemanden saa sur i det, saa lo man af Hjærtens Lyst over ham. Det er derfor ganske naturligt, at han havde en »Opskrift« gemt i sin høje Hat. I Nødsfald kunde han da ty til den. Gaardejer Anders Jessen, Stagebjerggaard, har laant mig Opskriften fra sine Forældres Bryllup i 1848. Den lyder saaledes:

»Jeg haver en venskabelig Hilsen til Eder fra Anders Hansens Enke i Almind, at da det har behaget den algode Gud, som er Ægteskabets vise Bestyrer, at stifte en kærlig Ægteforening mellem Gaardmand og Ungkarl Jes Jessen og den hæderlige Pige Lene Kirstine Andersen, begge af Almind, saa agter de ved Guds Bistand at fuldbyrde deres Bryllupsfest Løvedagen 8. Juli. Thi er til Eder deres venligste Bøn og Begæring, at I paa fornævnte Dag om Formiddagen Kl. . . vil lade Eder indfinde i Enkens Hus og Gaard

i Almind for at bevise Bruden den Ære at forene Eders Bøn til Gud, at deres Ægteskab maa kristelig fremdrages og salig fuldendes. Og naar Kirkens Forretning er til Ende, da igen at gøre Brudeparret Følgeskab til Brudehuset for der at modtage et lidet Ærensmaaltid og siden at fornøje Eder med andre gode indbudne Gæster. Saadanne Ærensbevisninger lover de igen at aftjene og forskyldes.»

— Bryllupet blev imidlertid paa Grund af de urolige Tider udsat en kort Tid. Maaske er det derfor, at Klokkeslettet ikke er tilføjet. Det holdtes saa i den følgende Maaned.

Ændringer og Tilføjelser

iii

Medlemslisten for „Vejle Amts historiske Samfund“

1907.

Tilgang.

Abitz, A. C., Lærer, Aagaard.
Alsing, C., Landpost, S.-Omme.
Andresen, L. B., Fru, København.
Bennetzen, H. C., Overretssagf., Kolding.
Brems, Marius, Gaardejer, Hørslev.
Bruun, H. C. S., HerredsfuIdm., Vejle.
Bruun, S. W., Fabrikant, Kolding.
Buemann, E. W., Bestyrer, Kolding.
Burchardt, M., Fabrikant, Kolding.
Clausen-Bjerg, O., Bestyrer, Vonsild.
Christensen, Jens, Husmd., Brandlund.
Christensen, H. C., Pastor, Vinding.
Christensen, Cand. pharm., Fredericia.
Dahl, N. S., Toldass., Kolding.
Dahl, P., Pastor, Brande.
Dall, N., Propr., Hejls.
Dinesen, Lærer, Farre.
Drøhse, E., Redaktør, Randers.
Egeberg, Skrædder, Lime.
Egeberg, C. N., Gdr., Vork.
Fedde, Jørg., Opsynsmd., Kolding.
Fleischer-Hansen, A., Apoteker, Hornsyld.
Fogtmann, Cathr., Frk., Varde.
Friis, D., Cand. pharm., Vejle.

- Funder, Svend Aage, Stud. jur., Købhvn.
Gammelgaard, J., Lærer, Kolding.
Grandjean-Sørensen, S., Boghdlr., Kolding.
Gregersen, K., Amtsfuldm., Vejle.
Guldager, F. P., Direktør, Kolding.
Gylding, Kathrine, Fru, Vejle.
Haas, Enkefru, Kolding.
Hansen, Alb., Skrædderm., Kolding.
Hansen, A. M., Lærer, Tofthøj.
Hansen, Jørg., Daglejer, Vonsild.
Hansen, H. Jørg., Husmd., L. Brande.
Hansen, Martin, Farvehdlr., Vejle.
Hansen, Vest, Lærer, Uldum.
Hassing, C., Pastor, Kollerup.
Hempel, J. C., Distriktslæge, Kolding.
Henriksen, Otto A., Gymnastiklærer, Brande.
Herskind, Joh., Cand. theol., Vejle.
Hjorth, P., Arrestforvarer, Bjerre.
Hobolt, R. J., Kbmd., Vejle.
Hoffgaard, A., Sekretær, Kolding.
Hollensen, Lærer, Ødis-Bramdrup.
Holm, Fredrik, Murer, S. Omme.
Jeppesen, Maren Kirst., Gdrsk., do.
Jensen, Anton, Gdr., Ødis-Bramdrup.
Jensen, A. Th., Fabrikant, Kolding.
Jensen, C., Landpost, S. Omme.
Jensen, Herman, Arbmd., L. Brande.
Jensen, Jens, Hospitalsforst., Kolding.
Jensen, Nis, Gdr., Langvad.
Jensen, S., Kbmd., Kolding.
Johansen, Hotelejer, Vejle.
Johansen, Johs., Propr., Taps.
Jørgensen, A., Sognefoged, Ødis-Bramdrup.
Jørgensen, Rud., Cand. pharm., Kolding.
Klausen, S. P., Lærer, Kolding.
Knudsen, H., Direktør, Vejle.
Krag, Chr. E., Grosserer, Kolding.
Krag, N. P., Propr., Bøgeskov.
Lindcløff, Lærer, Føvslet.
Lorentzen, Enkefru, Fredericia.
Lütgemejer, Teglbrænder, Klakring.

- Lygum, Jens, Forpagter, Ødis-Bramdrup.
Madsen, Erik, Gdr., Drejens.
Madsen, Iver, Gdr., Brande.
Madsen, Jens Chr., Sognefoged, S. Omme.
Midtgaard, Andr., Maler, Brande.
Mauridsen, M., Pastor, S. Omme.
Mouritzen, Chr., Maler, Kolding.
Møller, Amtsstuefuldm., Vejle.
Nedergaard, Jens P. J., Grd., Brande.
Nielsen, Mejeribest., Trelde.
Nielsen, J. Dahl, Vinterlærer, S. Omme.
Nielsen, Malte, Pastor, Give.
Nielsen, Otto, Uddeler, Ødis.
Nielsen, P., Gdr., Drejens.
Nissen, Hans, Gdr., Ødis-Bramdrup.
Nyegaard, Marie, Frk., Kolding.
Olesen, N., Stationsforst., Klakring.
Petersen, Carl S., Cand. mag., Kbhvn.
Petersen, Chr., Elektriker, Kolding.
Petersen, Joh., Murm., Kolding.
Petersen, jun., Chr., Gdr., Havnballegaard.
Petersen, L. J., Førstelærer, Vestbirk.
Plesner, J. H., Pastor, Ellang.
Poulsen, Fru, Fredericia.
Raben, H. C., Forretningsf., København.
Rasmussen, Jens, Skrædderm., Brande.
Ravn, Henrik, Bogh., Vejle.
Schmidt, F. P., Stationsforst., Viuf.
Schmidt, H. S., Postmester, Fredericia.
Skov, Forstassistent, Vonsild.
Sorø Skoles Bibliotek, Sorø.
Statens Lærerhøjskole, København.
Street, F. C., Arrestforvarer, Kolding.
Svendsen, Chr., Kbmd., Klakring.
Sønderby, J. J. C., Lærer, Kolding.
Sønderholm, Anton, Gartner, Brande.
Sørensen, S., Hotelejer, Vejle.
Thaysen, Lærer, Hejls.
Thygesen, A., Propr., Hesselballegaard.
Toftgaard-Hansen, Lærer, Dalby.
Thomsen, Skrædderm., S. Omme.

Tradsborg, N. P., Skoleinsp., Kolding.
 Vaupell, Kaptejn, København.
 Warrer, P. M., Grosserer, Vejle.

Desuden er i Medlemslisten i 2. Hæftbind 1905 glemt optaget:

Koch, Joh. B., Rektor, Fredericia.

Afgang.

Bidstrup, Andr., Mejeribest., Taps.
 Boysen, Propr., Hvidsminde.
 Bülow, Frk., København.
 Bøggild, K. S., Dr., Fredericia.
 Carstensen, Lærer, do.
 Christensen, Cand. pharm., do.
 Christensen, Chr., Partik., Kolding.
 Duus, Chr. P., Gdr., Dalldover.
 Gjødesen, Ant. M., Ødis-Bramdrup.
 Glavind, Stationsforst., Vandel.
 Greis Sognebogsamling, Greis.
 Hansen, Hans, Gdr., Bramdrup.
 Hansen, Jørg., Daglejer, Vonsild.
 Hansen, R., Musiker, Fredericia.
 Holm, Poul, Højskolelærer, Grønninghoved.
 Jacobsen, H., Papirhldr., Kolding.
 Jensen, A., Gdr., Drennerup.
 Jensen, C. M., Kbmd., Kolding.
 Jensen, Niels, Gdr., Torp.
 Jensen, Nis, Gdr., Langvad.
 Johansen, Hotelejer, Vejle.
 Jørgensen, H., Hotelforp., do.
 Kjersmejer, Krigsassessor, København.
 Knudsen, H., Direktør, Vejle.
 Lindberg, N., Gdr., Hejls.
 Lomholdt, J., Gdr., Anelyst.
 Mau, H., Partik., Secst.
 Nielsen, N. C., Gartner, Kolding.
 Nielsen, N. F., Gdr., Bølling.
 Nissen, Niss, Inspektør, Vejle.
 Petersen, Chr., Telegrafist, Fredericia.

Petersen, Lave Ernst, Papirhldr., Kolding.
 Philipson, M., Grosserer, Kbhvn.
 Rosenkrands, Chr., Lærer, Balle.
 Sax, Hans, Husmd., Ødis.
 Schelde, H., Gdr., Ejstrup.
 Søgaard, N. P., Lærer, Nørup.
 Sørensen, Ant., Musiker, Fredericia.
 Sørensen, H., Lærer, Givskud.
 Sørensen, Marius, Seminarislærer, Jellinge.
 Sørensen, Poul, Landmd., Viuf.
 Thau, J. M., Lærer, Kolding.
 Therkildsen, Chr., Kbmnd., Vejle.
 Thomsen, Th., Lærer, Fredericia.
 Vogel, Ant., Frk., Kolding.
 Waaben, A., Gdr., Tørring.
 Verneberg-Møller, Pastor, Fredericia.
 Wissing, P., Forp., Andkjær.

Tilgang af Subskribenter.

Hansen, Simon, Pastor, Ribe.
 Thyssen, E. K., Pastor, Ølgod.
 Brasen, Jenny, Fru, Kbhvn.
 Christensen, G., Herredsfoged, Holsted.

Tilgang i 1907: 109 Medlemmer.

Afgang i — : 48 —

Medlemsantal pr. 31. December 1907: 819 Medlemmer.

Subskribenter.....	23	—
Frieksempl. til Blade m. m.....	40	
Sognebibliotheker.....	37	

Stiftet d. 30. November 1907.

GAVER

Højskolelærer Heinrich Nutzhorn 1833 -- 20. Febr. --- 1903, ved Poul Bjerge, Askov. -- »Fra Ribe Amt« 1906 og 1907. (udg. af Hist. Samf. for Ribe Amt). -- Wilhelm Berg: Bohusläns Forn tid (utg. på bekostnad af Göteborg och Bohusläns Fornminnesförening I:3. -- »Samuel Pufendorf: Sieben Bücher von denen Thaten Carl Gustavs König in Schweden, aus dem Lateinischen ins Hoch-Teutsche übersetzt von S. R., Nürnberg 1697«, Gave fra Købmand Hellrung i Kristiansfeld. -- 32 Aargange af »Kolding-Posten« fra Bladets Begyndelse i 1863 og videre, skænkede af Bogtrykker Lumbye i Kolding. -- Forskellige Dokumenter, Skøder, Lærebrev, Borgerbrev m. m. fra Kolding, skænkede af Proprietær Toft, Straarup. -- Nogle Laugspapirer m. m., skænkede af Skomager Rosendahl, Kolding. -- »Bidrag til Fredericias Kultur- og ældste Historie ved Vilhelm Berg, Fredericia 1883«, Gave fra Redaktør Jac. Christensen, Fredericia. Stamtavle over Familien Utzon, skænket af Farver Vilhelm Utzon i Kolding.

Gaver til Historisk Samfunds Arkiv, gamle Breve, Dokumenter etc., modtages med Glæde.

VEJLE AMTS AARBØGER

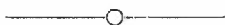
1907

VEJLE AMTS AARBØGER

UDGIVNE AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

1907

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS LEHMANN & STAGE
1907

INDHOLD.

	Side
Frederiksdødes første Dage og Carl Gustafs Overgang over Lille Bell. Af Oberst <i>Axel Liljefalk</i> . (Med 3 Kort og 3 Billeder).....	1
Fra de 8 Sogne. Bidrag til Tyrstrup Herreds Historie. Af Filialbestyrer <i>P. Eliassen</i> . (Med 2 Kort og 6 Bill.)	69
Minder fra Vejle 1864, fortalt af <i>Cathrine Fogtmann</i> i Varde.....	134
Smaa Erindringer fra Bjerge Herred. Af Kancelliraad <i>Sander Larsen</i>	164
Et Opraab. Med Efterskrift af Oberst <i>Axel Liljefalk</i> ...	169
Et Par Rettelser. Af <i>Fr. Johannsen</i>	175
Fra Starup Sogn. Ved Friskolelærer <i>Poul Lindholm</i> , Aagaard. (Med 2 Billeder).....	177
Nogle gamle »Testimonier«. Ved Adjunkt <i>Henrik Ussing</i> . (Med Billede).....	202
Brandenburgerne, Østerrigerne og Polakkerne i Vejle Amt 1658—59. Af Oberst <i>Axel Liljefalk</i>	226
En Bydemand. Af Filialbestyrer <i>P. Eliassen</i>	250
Ændringer og Tilføjelser til Medlemslisten.....	252
Gaver.....	257

Redaktionsudvalg:

Oberst Axel Liljefalk (Formand).

Filialbestyrer P. Eliassen.

Cand. mag. S. Hansen.

VEJLE AMTS AARBØGER

udkommer i Halvbind med mindst 12 Ark (192 Sider) aarlig og behandler historiske, topografiske og dermed beslægtede Emner fra ældre og nyere Tid, hentede fra Vejle Amt.

Aarbøgerne, hvis Hefter enkeltvis kan købes i Boghandelen, uddeles frit til Medlemmerne af Vejle Amts historiske Samfund. Medlemsbidraget er 2 Kr. om Aaret. Indmeldelse i Samfundet modtages af enhver af Styrelsens Medlemmer. Disse er:

Stiftamtmand *V. Bardenfleth*, Vejle (Formand); Kæmner *I. O. Brandorff*, Kolding (Næstformand, Kasserer); Filialbestyrer *P. Eliassen*, Kolding; Cand. mag. *S. Hansen*, Vejle (Sekretær); Seminarieforsøger *R. J. Holm*, Vejle; Pastor *H. Kau*, Gadbjerg; Oberst *Åxel Liljefalk*, Fredericia; Lærer *S. N. Mouritsen*, Mørup, Gødding pr. Vejle, og Propr. *Chr. Ravn*, Sjølundgaard pr. Vejstrup.

I Redaktionsudvalget: Oberst *A. Liljefalk* (Formand); Filialbestyrer *P. Eliassen* og Cand. mag. *S. Hansen*.

I Foredragsudvalget: Pastor *H. Kau* (Formand); Seminarieforsøger *R. J. Holm*, Vejle, og Propr. *Chr. Ravn*, Sjølundgaard.

INDHOLD AF ANDET HALVBIND 1907:

Fra Starup Sogn. Ved *POUL LINDHOLM*, Aagaard. (Med 2 Billeder.)
Nogle gamle »Testimonier«. Ved *HENRIK USSING*. (Med Billede.)
Brandenburgerne, Østerrigerne og Polakkerne i Vejle Amt 1638—59.

Af *AXEL LILJEFALK*.

En Bydemand. Af *P. ELIASSEN*.

Ændringer og Tilføjelser til Medlemslisten.

Gaver.

TIL MEDLEMMERNE!

Medlemmernes Opmærksomhed henledes paa indlagte *Udkast til nye Vedtægter*. Koponen bedes indsendt inden 24. Decbr.